

STOPAMA POBIJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subrača«

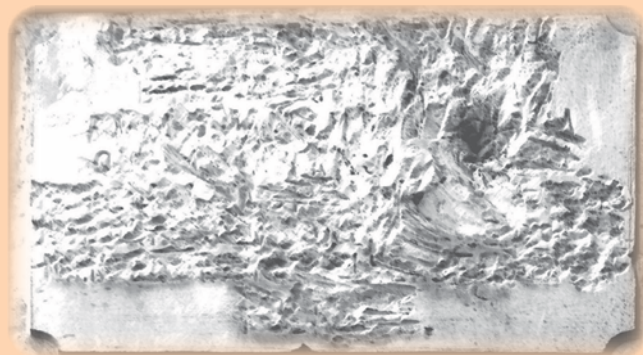
Godina XVI., broj 2 (31), Široki Brijeg, srpanj – prosinac 2023., cijena 3 KM (1,5 EUR)

**Širokobriški hrast –
sve počeo pod njim**
(fra Mirko Ćosić 1943.)

Neotučen natpis nad
samostanskim vratima

Natpis nad samostanskim
vratima koji su jugokomunisti
otukli 1945.

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI 1942. – 1945.

Široki Brijeg – mlinica

Široki Brijeg – samostan

Mostarski Gradac

Mostar

Celje

Klanjec

Sisak

Požega

Ljubuški

Zagvozd

Maribor

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerin

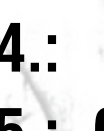
Zagreb

Zanagline

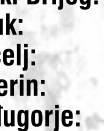
Međugorje

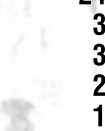
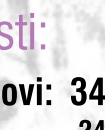
Vrgorac

Čapljina

Velika Gorica

Pobili ih jugokomunisti:

1942.:	1	Znani grobovi: 34
		Široki Brijeg: 24
		Čitluk: 3
1944.:	1	Macelj: 3
		Kočerin: 2
1945.:	64	Međugorje: 1
		Zagreb: 1

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 702-936
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	28
POBIJENI	32
GLAS O MUČENIŠTVU	33
NATJEČAJ	34
RAZGOVOR	39

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, XVI., 2 (31),
Široki Brijeg, srpanj – prosinac, 2023.
Broj zaključen 31. lipnja 2023.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:
Zdenka Leženić

ADRESA:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:
FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf
obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u
poglavljju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:
3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (\$ POŠTARINOM):
BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD;
Canada 14 CAD

SLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA....:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka
franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
tekući račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

FRA MILJENKO STOJIC

Dragi čitatelji!

U vremenima u kojima jesmo ponovno na ovim stranicama razmatramo povijest žrtvoslovlja Hercegovačke franjevačke provincije, ali i vjernoga hrvatskoga puka Božjega. Zajedno su umirali pa neka zajedno žive u našim sjećanjima i molitvama.

Nisu ta vremena bila laka. Bezbožni jugo-komunistički sustav, zajedno s onima koji su pristajali uz njega, proveo je genocid nad hrvatskim narodom. Ubijani su ne samo njegovi duhovni predvodnici nego i svi oni koji su se izjašnjavali domoljubima i vjericima. Stoga je s pravom Europski parlament komunizam svrstao među tri suvremena totalitarizma.

Zbog nesklonih povijesnih okolnosti nismo još dovoljno razvili u svojoj sredini kulturu žrtvoslovlja i domoljublja. Znamo to i dalje držati samo nekom svojom obiteljskom tajnom i tko se tu ima što miješati. Zaboravljamo pritom da nas Bog nije stvorio samo kao pojedince, nego i kao zajednicu. Svi naši ubijeni, svi naši mučenici pripadaju i obitelji i široj narodnoj zajednici. Oni su zapravo u temelju našega i zajedničkoga postojanja. Ukazuju nam na ono bitno u životu, na pravu pripadnost, na vrijednosti za koje se isplati dati svoj jedini život koji imamo. I nema ništa zazorno u tome da ih se javno sjećamo i da javno iskazujemo počast hrvatskoj zastavi vješajući ju u pravo vrijeme na svoj dom i u svojoj sredini.

Zbog toga što se iscrpio istražni rad, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« u posljednje vrijeme sve više sudjeluje u obilježavanju ubojstva i mučeništva u našim župama i u našim mjestima. Nije riječ samo o Drugom svjetskom ratu i poraću. Ginuli su naši i mučeni i u ratovima, i u bunama, i u vremenu zlosilja. Treba se za sve njih moliti i odati im počast. Počinje već bivati uobičajeno da se to čini u jednom od dana trodnevice zaštitniku dotične župe. Tom prigodom izmoli se i molitva za odrješenje grijeha tih žrtava. Jednostavno, oni su naši, mi smo njihovi!

Od ovoga broja izlazimo s nešto smanjenim brojem stranica. Građe imamo, troškovi se povećali pa je najbolje tako.

Ma gdje da ste, lijep vam pozdrav s našega Briga.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute Majka Svetaca

Započeli Dani pobijenih hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 4. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Obilježavanje Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca ili 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i poraču započelo je 3. veljače na Trgu širokobrijeških žrtava u Širokom Brijegu. U 10.00 sati pred središnjim križem vijence su položili i zapalili svijeće izaslanstva Grada Širokog Brijega, Županije zapadnohercegovačke (ŽZH), Odjela HNS-a BiH za Drugi svjetski rat i porače, zajedno s ministarstvom branitelja ŽZH. Vicepostulator fra Miljenko Stojić predvodio je molitvu za sve pobijene. Podsjetimo se da je Grad Široki Brijeg 7. veljače proglasio Danom sjećanja na pobijene franjevce i puk, a ŽZH Danom sjećanja na žrtve komunističkog zlosilja.

Obilježavanje 78. obljetnice nastavilo se u samostanskoj crkvi na Širokom Brijegu. Najprije je bila krunica u 17.30, a zatim sv. misa zadušnica u 18.00 sati, koju je predvodio don Ante Čarapina, župnik u Grljevićima, uz sumisništvo vicepostulatora fra Miljenka Stojića i nekolicine fratara. Župa Grljevići inače je rodna župa trojice ubijenih hercegovačkih franjevaca: fra Fabijana Kordića, fra Krste Kraljevića i fra Fabijana Paponje.

Na večerašnjoj sv. misi pjevao je dječji zbor »Anđeli« iz Dobrkovića pod vodstvom Marije Cigić. Misna čitanja predvodili su ministranti koje vodi đakon fra Ivan Crnogorac.

Don Ante je u svojoj propovijedi govorio o našim duhovnim predvodnicima, koliko je važna njihova uloga pastira te što sve moraju učiniti za povjerenost im stado. »Ovi ljudi kojih se danas sjećamo odabrali su svoj životni put, biti redovnici i svećenici. Odabrali

su put Isusa Krista, put Božji u svome životu, put siromaštva, poslušnosti i čistoće, put koji na prvom mjestu ima za cilj kraljevstvo nebesko, put prema Bogu koji ih čeka, kojega su susreli i za kojim su krenuli. Taj put traži od njih svjedočanstvo života. Svaki dan iznova. Nema predaha, samo rad, služenje povjerenom im puku, da budu tu za njega, jer to je njihovo poslanje. Biti predvodnici vjere u Boga, kako bi preko njih narod mogao prepoznati Boga u ovome svijetu punom tame i boli, pogotovo tih 40-ih godina kada rat bjesni na svakom koraku, na cijelom svijetu. Na milijune raseljenih, ranjenih i pobijenih, a nakon rata nestalih. Kako u takvom svijetu, kada ispred sebe vidimo samo tugu, jad, bol, patnju, odbačenost, pogibao i smrt, propovijedati radosnu vijest spasenja cijelog čovječanstva? U takvim trenucima trebamo se osloniti na Boga, zapitati se što mi to on ima reći u mom životu, je li on vrijedan življenja ili je li pogriješan moj put ovdje na zemlji. ... Zato biti pastir od nas svećenika traži poniznost, spuštanje sebe na razinu svakoga čovjeka, posebno onoga u potrebi, kako bismo se mogli brinuti o njemu. Ovo se svećenici i biskupi od početka Crkve trude biti

– dobri pastiri povjerenoga im stada! To je teška zadaća koju su uzeli u svoje ruke, ali ujedno i najbolja jer je na svakom njihovom koraku Bog koji ih čuva i prati na životnom putu. Baš kao što ih je pratio i u ona vremena kada je bilo teško nešto reći o Bogu koji je blizak narodu, koji zacjeljuje rane njegove, koji se brine za svakoga čovjeka, a tada je izgledalo kao da je i On sam zašutio i prepustio narod i pastire same sebi, na milost i nemilost svega onoga što se događalo tih godina. Zato kad god se sjećamo toga razdoblja, budi se u nama osjećaj tuge i boli, jer ništa drugo te godine nisu niti donijele. Ali tada nakon rata, kada narod treba utjehu i okrilje, događa se progon i ubijanje svećenika, redovnika i redovnica. Pogledajmo samo ovu brojku ili brojku svih stradalih u Drugom svjetskom ratu: četiri biskupa, 506 svećenika i redovnika te 31 redovnica u Hrvata, i u Hrvatskoj i u BiH. Danas cijela BiH ima svega 553 svećenika. Da se sada dogodi onakav pokolj i progon, mogli bismo navesti zadnju Isusovu rečenicu iz evanđelja: »I bijahu kao ovce bez pastira!« U tome vremenu bilo je upravo ovako. Narodu je ostalo malo manje od polovine njegovih pastira. Zato je

tih godina velik broj mladih krenuo u sjemeništa i velik broj se zaredio za svećenike, bilo biskupijske, bilo redovničke. A to je sve bilo zbog ovih vjernih koji su svoj život položili za svoje ovce, stado, puk, narod.«

Na kraju sv. mise vicepostulator fra

Miljenko Stojić obratio se nazočnima te dodijelio nagrade na ovogodišnjem natječaju Stopama pobijenih, za uzrast djece. Prvu nagradu dobila je Anđela Glavaš za literarni rad *Suze Širokog Brijega*. Marija Prlić dobila je drugu nagradu za video i glazbeni uradak.

Ove godine treće mjesto pripalo je OŠ Ivana Mažuranića iz Posušja za likovni rad na kojem je radila skupina učenika pod vodstvom Anđe Pavković.

Hrvatska radiopostaja Široki Brijeg prenosila je sve uživo putem zemaljskih valova i preko interneta. ✍

Druga večer Dana pobijenih hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 5. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Molitveni program druge večeri obilježavanja Dana pobijenih hercegovačkih franjevac na Širokom Brijegu započeo je molitvom sv. krunice i razmatranjem u 17.30 koje je predvodio đakon fra Ivan Crnogorac, a molili su širokobriješki framaši. Sv. misu zadušnicu predslavio je fra Josip Mioč, župnik u Drinovcima, a uz njega su sumisili vicepostulator fra Miljenko Stojić i ostali fratri iz samostana. Iz župe Drinovci ubijeno je sedam fratar, četiri biskupijska svećenika, jedan đakon, jedan sjemeništarc te 276 članova puka Božjega.

Na sv. misi propovijedao je fra Dario Galić, donedavni župni vikar na Širokom Brijegu, a sada u župi Drinovci. Izdvojimo sljedeće: »Dok se danas

spominjemo nevino ubijenih članova naših obitelji, svećenika i naroda možemo se upitati zašto su se takve stvari dogodile, i zašto se čine i danas? Zašto su ljudi i danas spremni povjerovati u očite laži? Objašnjenje se nalazi u činjenici da otuđeni čovjek, prazni iskorijenjeni pojedinci očajnički traže priču koja će njihovim životima dati smjer i reći im što da rade. Tako pojedinac bez vjere u nadnaravno, bez tradicije i običaja postaje očajnički samotnjak koji se promeće u ponajboljeg sljedbenika totalitarne ideologije, toliko da mu postaje dragocjenija i od života samoga. To je u biti nova religija koja ima veliku potrebu ukloniti svaku drugu religiju, onu istinsku i transcendentnu. Takva zavodljivost u svojoj biti je vjera u lažnu nadu, tražiti spasenje tamo gdje ga nema, ali ga očajnički trebaš.

Tako dolazimo do istine o komunističkoj i ateističkoj obmani koju je ponajbolje okarakterizirao i razotkrio Aleksandar Solženjicin u svojim velebnim djelima. On je ustvrdio da je srž krize koja je stvorena i koja je održavala tu ideologiju u svojoj biti duhovna, a ne politička i materijalna stvarnost. Takva ideologija je laž, gdje postanak i održanje toga lažnog sustava ovisi isključivo o strahu ljudi od suprotstavljanja tim lažima. ... Možda netko smatra da je čuvanje kolektivnog sjećanja jednoga naroda na teške događaje iz povijesti u svojoj biti bez velikog smisla. Ali realnost stvari je nešto sasvim drugo. Ispravno poimani povijesni događaji pomažu nam razumjeti i ispravno živjeti u sadašnjosti. Mi smo danas na početku novog doba. U naše vrijeme ne provodi se klasični totalitarni način okupacije ljudskog društva i uma, kako je to slučaj u komunizmu, nego nešto što se naziva meki ili terapeutski totalitarizam. Mržnja prema protivnicima svoje utopijske ideologije u naše vrijeme zaodijeva se u pomažanje i iscjeljivanje drugih. Današnji meki totalitarni poredak u nastajanju zahtijeva prihvaćanje subjektivističkog i osobnog moralnog pogleda kao objektivni postulat cjelokupnom društvu. Odanost nema alternative nizu nazovi "prava", progresivnih uvjerenja koja se često suprotstavljaju zdravom

razumu i kršćanskoj vjeri. Poslušnost se nameće postupno, od dječjeg vrtića do javnog nastupa. Današnja elita provodi svoju agendu u velikoj suradnji sa svjetskim privatnim korporacijama koje preko tehnologije i moći novca nadziru i usmjeravaju živote ljudi, pa i država. To je sve zajedno zaodjenuto u masku velike filantropije i dobrote, a demonizira se svaka logična primjedba proturječja. ... Nama je upućen poziv da i danas čuvamo poglavito svoj čvrsti odnos s Kristom. Izazova je puno i ne ćemo moći sami kroz život, međutim tko vjeruje nikada nije sam. Nama treba netko iznad ovoga materijalnog svijeta, netko jači i veći od

našeg ranjenog srca i razuma, netko mnogo snažniji i umniji od nas samih. On koji je svjetlo od svjetla pobijedio je laž, u jednom gradu, na jednoj gori zvanoj Golgota. Taj događaj božanske žrtve za nas se uprisutnjuje u svakoj sv. misi, pa i u ovoj. On je naša snaga i naš put. On je prinio slobodno sam sebe i pozvao nas da ga slijedimo bez straha. Njegova savršena radosna riječ raskrinkava sve obmane i zloduhovske laži kroz sva stoljeća.»

Na sv. misi zadušnici pjevao je veliki župni zbor »Sv. Mihovil« iz Drinovaca.

Dodijeljene su i nagrade za uzrast mladeži. S obzirom na to da je ove godine pristiglo manje radova i nedovoljno

kvalitetnih, dodijeljene su samo dvije nagrade. Dragan Boban dobio je prvu nagradu za literarni rad *Šezdeset šest*. Druga nagrada otišla je u ruke Marije Soldo za pjesmu pod nazivom *Moj Brijeg*. Vicepostulator fra Miljenko Stojić pozvao je sve mlade da u sljedećem natječaju budu uspješniji.

Mještani Crnih Lokava, Mokrog, Turčinovića, Dobrkovića i Grada uobičajeno su danas hodočastili od spomenika svojim pobijenima do ratnog skloništa. A jedna skupina njih trčala je iz Crnih Lokava stazom od preko 16 km. Ove godine hodočasnika je bilo najviše, iako je do sada ovo bio najhladniji dan za Hodnju sjećanja. ✍

Uočnica 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 6. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Usamostanskoj crkvi Uznesenja BDM na Širokom Brijegu nastavljen je molitveni program Dana pobijenih hercegovačkih franjevac. Nakon sv. krunicе u 18.00 je sati započela sv. misa koju je predslavio fra Velimir Bagavac, župnik u Čerinu. Sumisio je vicepostulator fra Miljenko Stojić i fratri iz samostana.

Iz župe Čerin ubijena su četiri hercegovačka franjevca: fra Bono Andačić, fra Paško Martinac, fra Rafo Prusina i fra Dobroslav Šimović. A ubijen je i dominikanac Branimir Korać. U Drugom svjetskom ratu i poraću iz župe Čerin ubijeno je 478 osoba. Ostale su iza njih 152 udovice, pet udovaca i 430 siročadi.

Na sv. misi zadušnici pjevao je zbor »Sv. Ivan Krstitelj« iz područne crkve u Knešpolju, pod ravnanjem Marka Salavarde.

Fra Velimir je u svojoj propovijedi naglasio da ne smijemo zaboraviti svoju prošlost, kao i da ne smijemo mrziti zbog zla i nepravdi koji su nam učinjeni, nego da trebamo opraštati i ljubiti: »Pred kraj ovoga dana, u predvečerje 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevac, ovdje u crkvi na Širokom Brijegu okupilo nas je mučeništvo i svjedočanstvo naših

pobijenih fratara. Cijeli ovaj mjesec veljača obilježen je našim mučenicima: od našega blaženoga kardinala Alojzija Stepinca pa sve do ovih naših Širokobriških mučenika. Isto tako treba spomenuti i istaknuti kako je u različitim ratovima i poslije njih stradalo puno i našega puka, koji je na najokrutniji način mučen i ubijan, a mnogima se nažalost i danas ne pronalazi grob. To je za obitelj

i rodbinu nešto najteže, jer ne znaju gdje bi im upalili svijeće i stavili cvijeće. Mi smo se večeras okupili ovdje u ovoj crkvi na Širokom Brijegu kako bismo oteli za boravu njihovu žrtvu i njihovo stradanje te se za sve njih pomolili. ... Kršćani smo, vjernici i trebali bismo se razlikovati od počinitelja zločina koja su se dogodila u svim ratovima i nakon njih. Takvim se ljudima, na žalost, razum isključio, a vjere nisu imali pa su nešto takvo strašno mogli i učiniti: osuditi i ubiti bez ikakva

suda i pravedna postupka ili montirati sudski postupak. Mnogi takvi počinitelji nisu ni sami dobro završili, a neki su i sami sebi život oduzeli. Ne može se činiti zlo i nadati se dobru. Nije mi poznato da se netko od njih pokajao i obratio, možda je bilo i takvih, oni su bili manji. Naša nas vjera i sam Isus uči kako mi vjernici ne smijemo činiti drugome zlo, ne smijemo mrziti, već naprotiv opraštati i neprijatelje ljubiti. Znamo kako to nije uvijek lako, kako je teško oprostiti

i onomu tko te mrzi ljubavlju uzvraćati. Za to treba vremena i vjere, da čovjek napravi i taj korak, da oprašta i ljubi. Iz osobnoga iskustva znamo kako to uvijek nije lako. Nije lako bilo ni našim mučenicima, našim fratrima i narodu koji su patili, ali ispunjeni vjerom u Boga mogli su to učiniti. Mnogi od njih kada su išli u smrt opraštali su i ljubili... Tu su snagu crpili od samoga Isusa. A to su činili i sv. Petar Krstitelj, Pavao Miki i drugovi, koji su isto tako svoju krv prolili zbog vjere u Isusa Krista i kojih se danas spominjemo. Na taj su način i oni potvrdili svoju vjeru i ljubav prema Isusu i to sve do kraja svoga života.«

Pri završetku sv. mise zadušnice dodijeljene su i nagrade za najbolje radove pristigle na nagradni natječaj Stopama pobijenih na temu pobijeni hercegovački franjevci, za uzrast odraslih. Prvo mjesto dobila je Irena Granić za literarni rad pod nazivom *Jedan od njih*. S. Doroteja Krešić dobila je drugu nagradu za pjesmu *Za te život darujem*. Treća nagrada otišla je u ruke Marine Alerić Bebić za rad *Fratre naše pobili su*. ✍

Široki Brijeg: Obilježena 78. obljetnica ubojstva hercegovačkih franjevaca i puka Božjega

Široki Brijeg, 7. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Prije 78 godina 7. veljače jugokomunisti su počinili neviđen zločin nad svećenicima i franjevcima u samostanu na Širokom Brijegu. Njih 12-oricu, koje su pronašli u samostanu, odveli su do ratnoga skloništa, ubili ih, polili benzinom i potom zapalili. To je bio uvod u krvavi pohod u kojem su nepravredno ubijeni franjevci u Mostaru, Čitluku,

Ljubuškom i mnogim drugim mjestima, sveukupno njih 66, kao i mnogi članovi puka Božjega. Samo za nekoliko dana, koliko je jugokomunistima trebalo pregaziti Široki Brijeg, napravili su 330 što većih i manjih stratišta i grobišta. U čast svima njima na Širokom je Brijegu služena sv. misa zadušnica.

Molitveni program započeo je u 16.00 sati molitvom kraj ratnoga skloništa gdje su članovi Frame Široki Brijeg zapalili 12 svijeća u znak sjećanja

na 12 frataru koji su ubijeni i spaljeni u ovom skloništu. Nakon molitve procesija se uputila prema samostanskoj crkvi. Molitvu na grobnici s posmrtnim ostatcima dvadesetčetvorice pronađenih pobijenih franjevaca predvodio je provincijal hercegovačkih franjevaca fra Jozo Grbeš, a imena pobijenih čitali su trećari.

Svečanu sv. misu zadušnicu predslavio je provincijal uz sumisništvo generalnoga vikara hercegovačkih biskupija

don Nikole Menala, vicepostulatora fra Miljenka Stojića, svih gvardijana i velik broj drugih hercegovačkih franjevac. Pjevanje na sv. misi predvodio je veliki župni zbor. Molitvu vjernika čitali su gvardijani pojedinih samostana.

Provincijal fra Jozo u propovijedi je istaknuo važnost traženja istine, pogotovo u današnjem svijetu kada nam se uvijek govori o pravoj i krivoj strani povijesti. »U svakom narodu postoje dani i događaji koji su urezani u memoriju putovanja. Tako 7. veljače ostaje polazna točka sjećanja patnje i traženja istine na ovoj našoj zemlji patnje i zatiranja istine. Tzv. pobjednici, nastajući na mržnji prema kršćanskom i hrvatskom, stvorili su lažne povijesti. Svetopisamska briga za čovjeka počinje pitanjima: "Gdje si?" "Gdje je tvoj brat?" Ovo su dva pitanja koja Bog pita u zoru ljudske povijesti. Pitanja su to koja i mi postavljamo desetljećima: gdje su naša braća? Za njih gotovo polovicu ne znamo gdje su! Zašto ne znamo! Tko ih krije? Tko šuti? Toliko je Hrvata po Hercegovini ubijenih, nestalih... Njihove obitelji ne znaju gdje su! Zašto? Ja sam samo poštar koji pitam u njihovo ime. U ime onih kojih nema, u ime onih koji ne znaju! Mi smo božanska stvorenja! Bog svoju sličnost daje jednako svima. Mi smo slika Božja. Ne postoji ništa što bi ljudi mogli učiniti da bi ju povećali ili umanjili. I nije na nama da odlučujemo tko ju posjeduje ili ne. Stoga darivanje i oduzimanje života pripada onomu koji je njegov prvotni tvorac. Moćnici ovoga svijeta kroz čitavu povijest u svojoj oholosti uzeše sebi za pravo odlučivati tko će živjeti, a tko ne! Oholost je čisto zlo! Nema opravdanja za ubojstvo. Ubijeni su uvijek nevini! Od prvog dana povijesti do Širokog Brijega. ... Selektivna sjećanja koje nam nudi sustav utemeljen na ideologiji zla zna da su pamćenja istine opasna pamćenja, u onom sustavu koji se prelijeva i u ovaj sustav. Hrvati su se našli u politički dirigiranom tumačenju povijesti koja je razvila kulturu selektivnoga sjećanja što je rezultiralo

tezom da se "pamte" samo "naše žrtve" i "njihovi zločinci". Na taj način "njihovi zločinci" znači "naša braća"! Tako je kultura zaborava rodila kulturu prekrivenih, zaboravljenih, zabranjenih duša. Stroj zaborava stvorio je, pak, masovne spomenike opomene onima koji su stvorili sustav laži. Pitamo se stoga: što je s budućnošću istine? Iz stoljeća plača ušli smo već odavno u stoljeće nade, ali stoljeće nade kao da je obilježeno onima koji nemaju hrabrosti reći istinu. Svjedoka malo, kopija puno! Tako često vlast i moć nisu prijatelji istine. Tako su često učenici evanđelja mučenici moći, ideologije, mržnje i nevjere. U čekaonici povijesti istina je njena najveća žrtva. Hoćemo li biti ljudi istine ili ljudi laži? Ili tko hoćemo biti? Naše žalopojke nad mučnom prošlosti prestaju biti snažne ako nemamo hrabrosti danas reći i živjeti, svjedočiti i tražiti ono što je vječno, dobro i pravedno! Stoga večeras govorim i pitam: hoćemo li se konačno riješiti komunizma, mentalnog i ideološkog? Hoćemo li konačno vidjeti istinu? Hoćemo li konačno imati hrabrosti suočiti se s onim što je zlo! Ako to zadiru u naše obitelji, ako je moj otac ili moj djed bio dio tog zločestog kruga, onda je vrijeme da i njegovu imenu donesete istinu. Bol istine puno je manja nego život laži!«

Generalni vikar hercegovačkih biskupija don Nikola Menalo prenio je pozdrave i blagoslov biskupa iz Mostara mons. Petra Palića: »Kao nasljedovatelji Isusa Krista, dok razmišljam o njegovoj muci i smrti, uvidjeli smo na koji se način u njegovu životu očitovala ljudska bijeda, bijeda ljudi koji su sebe izdigli iznad Boga skrivajući se iza predaje starih koju su stavili iznad čovjekovih potreba samo zato što je Isus bio protivnik sustava koji je postavio pravila i propise ispred zahtjeva ljudske potrebe. Zapovijed Božja je bila da zahtjev ljubavi prema čovjeku treba biti na prvome mjestu. Isus je bio posve uvjeren da je bilo koja odredba koja je priječila čovjeku pružanje pomoći gdje

je pomoć bila potrebna, bila ništa manje nego suprotnost božjem zakonu. Trebali bismo voditi brigu o tome da nikada ne dopustimo propisima da paraliziraju zahtjeve ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Danas se sjećamo ljudi žrtava jednoga manifesta koji je paralizirao evanđelje i navjestitelje radosne vijesti. No, žrtva pobijenih svećenika i redovnika u našem narodu pokazuje nam da će zakon ljubavi prema bližnjem uvijek biti ispred manifesta samoupravljanja. Neka njihova žrtva bude poticaj današnjim naraštajima za neustrašivo svjedočenje ljubavi prema Bogu i ljudima«

Fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, ukratko je izložio rad Vicepostulature u protekloj godini te istaknuo sljedeće: »Ono što bismo svakako trebali izdvojiti u protekloj godini jest vicepostulatorov pohod raznim župama i svetištima po domovini s obje strane granice u svrhu promicanja istine o pobijenim hercegovačkim franjevcima i vjernim članovima puka Božjega. Hvala svima na pozivu. Prikupljamo i nadalje marljivo svjedočenja o udijeljenim milostima po zagovoru Širokobriških mučenika ili čak čudesa. Molimo sve one koji su doživjeli nešto takvo da nam se što prije jave. A isto tako neka nam se jave i oni koji imaju neko saznanje o ubojstvu naših frata-ra ili možda neki predmet koji im je pripadao. Uvijek se nešto nađe pa ovo stalno ponavljamo.« Zahvalio je svima koji su ove godine pomogli u održavanju molitvenoga programa, kao i onima koji su sudjelovali u hodnji sjećanja te hodočastili na Široki Brijeg.

Gvardijan širokobriješkog samostana fra Ivan Marić na poseban je način istaknuo važnost dana 7. veljače, Obljetnice ubojstva hercegovačkih franjevac. »Nadnevak 7. veljače propituje našu savjest, naše svećeništvo, redovništvo, vjerništvo, obiteljsku, društvenu pripadnost i usmjerenje. Taj dan 7. veljače uznemiruje savjest jer postoje oni koji

ne žele ovaj događaj spomenuti, ime kriju, povijest iskrivljuju. Nasuprot njima svi mi stojimo, ne kao oni koji traže odmazdu, nego kao tragatelji istine i savršenijega kršćanskoga života. Štoviše, klečimo i molimo pred sudbinom i grobovima našeg naroda i fratara. Mladost i starost, svakodnevno, i ubiremo plodove tolikih krjeposti za život na ovome svijetu. Zato, kao i svake godine, i ove pozivam sve vas, braćo i sestre,

posebno školsku mladež koja se svakodnevno moli na grobu naših fratara, da prebire u svome srcu plodove toga susreta i napišu svjedočanstvo. Mnogi od ubijenih fratara bili su i prosvjetni djelatnici. Ne možemo imati bolje i bliže zagovornike. Našem narodu, društvu i Crkvi potrebna je budućnost koja će po zagovoru naših ubijenih fratara biti blagoslovljena.»

Kroz četiri dana molitveni je program

putem interneta i radiovalova prenosi. Radiopostaja Široki Brijeg. Podijeljene su i nagrade na natječaju s temom o pobijenim hercegovačkim franjevcima za uzrast djece, mladeži i odraslih. Vicepostulatura zahvaljuje svima onima koji su sudjelovali u natječaju jer bilo je uistinu mnogo dobrih i kvalitetnih radova te pozvala na sudjelovanje u idućem natječaju koji će biti raspisan u mjesecu rujnu. ✍

Zagreb – Dubrava: Misa u povodu 78. obljetnice ubojstva hercegovačkih franjevac

Zagreb, 8. veljače 2023.

IKA

U franjevačkom samostanu Hercegovačke franjevačke provincije u Dubravi u utorak 7. veljače slavljen je spomenmisa u povodu 78. obljetnice ubojstva 66 hercegovačkih franjevac u Drugom svjetskom ratu i poraću, kao i za druge žrtve rata, izvijestio je portal Fra3.net. Sv. misu zadušnicu u samostanskoj crkvi predvodio je mostarsko-duvanjski biskup i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski Petar Palić u sumisništvu osamnaest svećenika.

U propovijedi biskup Palić razložio je otajstvo stvaranja čovjeka, kako to donosi Knjiga postanka, i tumačeći riječ Božju, istaknuo: »Čovjeka Bog stvara na svoju sliku. Čovjek je Božja slika. Nismo stvoreni da budemo Božji dvojnici. Ono što hebrejski tekst želi reći jest da Bog stvara muškarca i ženu prema svojoj zamisli, da smo mi nešto vrlo posebno, da smo Božji i tako postajemo svojevrsna Božja slika. Stvoritelj se susreće sa svojim stvorenjima licem u lice i izravno im daje prvu naredbu: Ljudi trebaju obrađivati zemlju i čuvati

je. Oni bi se trebali razmnožavati i osigurati daljnje postojanje stvorenoga. U ovom jednostavnom opisu daje se odgovor na jedno od najvećih pitanja čovječanstva: "Zašto živimo?" Čovjek je pozvan na odgovornost. "Odgovornost", ovaj pojam pokazuje da naše ponašanje treba shvatiti i kao odgovor na Božje stvaranje. Kao Božja stvaranja mi nismo marionete. Nemamo daljinski upravljač, ali smo odgovorni

za svoje postupke i propuste.« Nadalje, ističući smisao i razlog spomena i molitve za pobijene franjevce i druge nedužne žrtve rata, biskup Palić je rekao: »Danas smo ovdje okupljeni kako bismo se spomenuli tragičnoga događaja koji je posljedica čovjekove želje izgraditi svijet i budućnost bez Boga. Kad čovjek počne graditi svijet i budućnost bez Boga, veoma se lako i brzo okrene protiv Božjega stvaranja, čovjeka. Sveti

papa Ivan Pavao II. je tijekom svoga pontifikata često upozoravao na strašne posljedice triju velikih ideologija: fašizma, nacizma i komunizma. Sve su te tri ideologije htjele izgraditi svijet bez Boga. Kako, inače, razumjeti rasne zakone, holokaust, mržnju, ubojstva drukčijih, bez suđenja i prava na obranu? Radi istine i jasnije spoznaje treba reći da je prvu značajnu osudu fašizma izrekao papa Pio XI., koji je u svojoj enciklici *Non abbiamo bisogno* iz 1931. osudio talijanski fašizam, a 1937. u enciklici *Mit brennender Sorge* nacionalsocijalizam i rasne teorije. Iste je godine Pio XI. u enciklici *Divini Redemptoris* osudio i komunizam. Hrvati su se u svojoj povijesti suočili s ovim ideologijama i, na žalost, osjetili negativne posljedice. Katolički svećenici, redovnici i redovnice te brojni vjernici laici svojim su životom posvjedočili pripadnost Isusu Kristu i Katoličkoj Crkvi. Bilanca komunizma stvarno se utvrdila tek otvaranjem raznih arhiva u istočnom dijelu Europe i svijeta: između 80 i 100 milijuna mrtvih.« Tumačeći evanđeoski tekst o Isusovom pozivu učenicima da budu sol zemlje i svjetlo svijeta (usp. Mt 5, 13-16), biskup Palić je kazao: »Ove Isusove riječi s Govora na gori odjekuju i danas, i to u prvom redu nama kršćanima. Okus soli ovoj našoj bljutavoj

današnjici daju toliki svijetli primjeri iz naše prošlosti koji nam svjetlom svoga životnog primjera jasno pokazuju put u budućnost. Ovih 66 redovnika Hercegovačke franjevačke provincije, ali i svi oni koji su svojim životom posvjedočili pripadnost Isusu Kristu i njegovoj Crkvi, kao i svi oni koji danas to čine, potiču nas ne samo da im se divimo, nego i da ih nasljedujemo. Siguran put u budućnost je put povezanosti s Isusom Kristom, s Crkvom, njegovim otajstvenim tijelom i spremnost na žrtvu, nijekanje sebe, umiranje sebi, da bi u nama živio Krist i da bismo mi živjeli za druge. Papa Franjo je u propovijedi o evanđelju rekao: »Svrha kršćanskoga svjedočanstva je izgrađivati druge, a ne da ono služi za samopromociju. Kršćani su pozvani biti sol i svjetlo za druge, a da si pritom ne pripisuju zasluge.« To je jednostavno, stalno svjedočenje Isusa Krista, svakodnevna svetost, na koju je kršćanin pozvan. Kršćansko svjedočanstvo može značiti položiti vlastiti život kao što je Isus učinio, odnosno mučeništvo. Međutim, postoji i drugi put, a taj je svjedočiti Krista našim svakodnevnim djelima, od trenutka kada se probudimo pa sve do trenutka kad idemo na spavanje. »To se čini kao malena stvar, no po malenim se stvarima ostvaruju čuda i divote«, uči nas papa Franjo (*Homilija*, 12. lipnja

2018.). Neka nam Božja riječ koju smo čuli, ova euharistija koju slavimo, kao i primjeri tolikih žena i muškaraca iz prošlosti i sadašnjosti pomognu da iz dana u dan sve jače prijanjamo uz Isusa Krista i njegovu Crkvu i svaki dan sve bolje, iskrenije i radosnije svjedočimo za Njega i njegovu radosnu vijest u današnjem svijetu«, poručio je biskup Palić.

Na kraju sv. mise zadušnice gvardijan samostana fra Slaven Brekalo zahvalio je svima koji su pomogli u obilježavanju ovoga spomena na pobijenu subraću. Naglasio je da »ovaj spomen u nama treba buditi osjećaj zahvalnosti za svjedočanstvo naše subraće koji su u teškim i okrutnim osobnim trenutcima života ostali vjerni Kristu i Njegovoj crkvi.« Zahvalivši biskupu Paliću na dolasku i slavlju sv. Mise, izrazio je radost da je tu među okupljenima.

Prije završnog misnog blagoslova biskup Palić istaknuo je da je sretan što mu je omogućeno biti s franjevcima i pukom Božjim te moliti za zagovor Božjih ugodnika, svjedoka »kako bismo i mi sami postali svjedocima na tragu i u svjetlu Božje riječi.«

Svečanu sv. misu, uz asistenciju bogoslova, animirao je bogoslovski zbor u prepunoj samostanskoj crkvi.

Usljedilo je druženje u organizaciji Zavičajnog kluba Široki Brijeg. ✍

Sjećanje na pobijene hercegovačke franjevce u Chicagu

Chicago, 8. veljače 2023.

FRA ANTONIO MUSA

Utorak 7. veljače u samostanu sv. Ante u Chicagu, središtu Hrvatske franjevačke kustodije Svete obitelji, održan je molitveni spomen na hercegovačke franjevce pobijene u Drugom

svjetskom ratu i poraću. Svetu misu u prepunoj kapeli predslavio je mons. fra Ivica Petanjak, biskup krčki. S njim su suslavili fra Marko Puljić, kustod hrvatskih franjevaca, fra Nenad Galić, gvardijan, don Josip Karabaić, tajnik, i fratri iz čikaškoga samostana, kao i fratri koji služe na hrvatskim župama u Chicagu.

Svetoj misi nazočio je velik broj vjernika, a među njima i generalna konzulica države Hrvatske u Chicagu Sanja Laković.

Biskup Petanjak u svojoj je propovijedi, navodeći fra Častimira Majića i osvrćući se na prvo misno čitanje iz knjige Postanka, govorio o čovjeku kao

slici Božjoj i opasnosti u koju čovječanstvo uđe kada se ovakvo razumijevanje čovjeka zanemari. Svoju propovijed

je zaključio riječima: »Hercegovačka franjevačka provincija ima na što biti ponosna. Njezinih 66-ero stradale

braće najsjajniji su primjer vjere koju im je ova redovnička zajednica usadila. Ali ne samo ova redovnička zajednica nego i njihove obitelji, obitelji iz kojih su potekli, jer sve dobro dolazi iz obitelji. Ipak, osim ponosa to je i velika odgovornost. Valja nasljedovati one koji su Kristu i Crkvi ostali vjerni do kraja i radi kojih se nitko nije morao ni stidjeti, ni crvenjeti.«

Na koncu sv. mise nazočnima se obratio kustod fra Marko zahvalivši o. biskupu na predvođenju ove svete mise, a svima na dolasku. Spomen na našu nevino stradaluu braću još jednom nas je utvrdio u vjernosti Bogu, Crkvi i našem narodu u domovini i po iseljentištvu. ✍

Imena jedanaest stradalih učenika uklesana u kamen za trajni spomen

Čitluk, 8. veljače 2023.

zrtvoslov.brotnjo.info

U Čitluku je 7. veljače obilježena 72. obljetnica stradanja jedanaest učenika čitlučke osnovne škole. Obljetnica

tragičnoga stradanja koje je potreslo cijelo Brotnjo, ali i Hercegovinu, obilježena je sv. misom u župnoj crkvi Krista Kralja u Čitluku te otkrivanjem i blagoslovom spomen obilježja u blizini mjesta stradanja.

Misno slavlje predvodio je fra Miro Šego, župnik župe Krista Kralja u Čitluku, u suslavlju s don Đurom Bendorom, dekanom Broćanskog dekanata i župnikom župe Mučeništvo sv. Ivana Krstitelja – Glavosjek u Gradini, fra Nikolom Rosančićem, župnikom župe sv. Blaža u Gradnicima te don Nikšom Pavlovićem, župnim vikarom župe Mučeništvo sv. Ivana Krstitelja – Glavosjek u Gradini. Stradalih učenika u molitvi su se prisjetili članovi obitelji, predstavnici Općine Čitluk, članovi Povjerenstva za uređivanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i porača na području Općine Čitluk, učenici i djelatnici OŠ fra Didaka Buntića, učenici i djelatnici SŠ dr. fra Slavka Barbarića te mnogobrojni Brotnjaci.

Obraćajući se okupljenima u svojoj propovijedi, fra Miro Šego je kazao kako se u Hercegovini u veljači obilježavaju mnoge obljetnice stradanja počevši od obljetnice pogibije jedanaest

učenika 1951., Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca u spomen na 66 ubijenih fratara pa sve do prisjećanja na stradanje vjernoga puka u teškim vremenima obilježenima velikim iskustvenjima, ali u isto vrijeme i snagom vjere. »U povijesti učimo da je rat završio 1945., ali vidimo da se događaj kojeg se danas spominjemo dogodio šest godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Taj događaj je nažalost samo jedan odsjaj onoga što se u ratu i poraću zbivalo – da stradaju maleni, oni koji nikome i nizašto nisu krivi. Posljedica ljudske zlobe, ljudskog razaranja uništavala je one najmanje. ... Danas je jedna od naših temeljnih zadaća zaštititi malene i nevine, biti im istinska zaštita u njihovom životu, koliko god je to moguće«, poručio je fra Miro Šego u dijelu svoje propovijedi.

Nakon misnoga slavlja sudionici obilježavanja obljetnice uputili su se do platoa ispred glavnog ulaza u čitlučko groblje Podadvor. Tu je otkriveno i blagoslovljeno spomen-obilježje, čije je idejno rješenje izradio arhitekt Ivo Krasić.

U eksploziji zaostale bombe smrtno su stradali učenici petoga razreda: Nikola Karačić (Rafin), Drago Vidić

(Antin), Ivan Pejdo (Jozin), Mirko Barić (Stankov), Stojan Ljolje (Matin), Zdravko Kordić (Barišin), Drago Zubac (Ivanov), Jago Zubac (Andrijin), Jure Zubac (Ivanov), Pero Prskalo (Marijanov) i Slavko Buntić (Mirkov). Njihova imena uklesana su na spomeniku, a svakog od učenika simbolizira i jedna kocka spomenika koji odiše obilježjima nacionalnog i vjerskog određenja broćanskoga puka.

Sa simbolikom spomen-obilježja i tijekom njegove izrade nazočne je upoznao Slaven Markota, predsjednik Povjerenstva. Kazao je kako čitlučko Povjerenstvo u suradnji s Udrugom Mir international i Odjelom HNS-a BiH za Drugi svjetski rat i poraće, čiji predstavnici su nazočili obilježavanju obljetnice, predano radi na postavljanju križeva za sve žrtve iz Drugoga svjetskog rata i poraća na Groblju mira. Do sada je na njemu postavljeno približno 500 križeva za žrtve s područja općine Čitluk. »Na Groblju mira predviđeno je i jedanaest križeva za naših jedanaestero učenika koji su tragično poginuli na današnji dan prije 72 godine. Već prošle godine Povjerenstvo je na obilježavanju ove tragične obljetnice obećalo da će izgraditi spomenik na

ovome području, u čemu nas je podržala Općina Čitluk. Održali smo niz sastanaka s arhitektom Ivom Krasićem i nastojali smo odabrati najbolje moguće rješenje. Započeli smo radove i, hvala Bogu, uspjeli ih završiti do današnjeg dana kako bismo na dostojanstven način obilježili ovu obljetnicu i obljetnice koje su pred nama, jer ne smijemo dopustiti da se ovakav događaj zaboravi. Ovo je jedna od najvećih tragedija u Hercegovini i šire«, poručio je Markota uz zahvalu svima koji su sudjelovali u izradi spomen-obilježja. Među njima je i naš Brotnjak, vicepostulator postupka mučeništva pobijenih hercegovačkih franjevaca fra Miljenko Stojić.

Slaven Markota i troje učenika otkrili su spomen obilježje koje je potom blagoslovio fra Miro Šego. Nakon toga vijenac su položili Predrag Smoljan, predsjednik Općinskog vijeća Čitluk i Slaven Markota, pročelnik Povjerenstva koje je potaknulo izgradnju, dok su cvijeće i svijeće položili mnogobrojni sudionici obilježavanja obljetnice.

Učenica 6. a razreda OŠ fra Didaka Buntića Iva Barbarić krasnoslovila je pjesmu »Jedanaest zvjezdica« i na taj način doprinijela dostojanstvenom obilježavanju ovoga događaja. ✍

Stepinčevo u Međugorju – sjećanje na pobijene fratre i vjerni Božji puk

Međugorje, 11. veljače 2023.

MATEO IVANKOVIĆ / RMM

U petak 10. veljače, na spomendan bl. kardinala Alojzija Stepinca, u Međugorju je obilježeno sjećanje na pobijene fratre i vjerni Božji puk iz župe Međugorje koji su stradali u Prvom i Drugom svjetskom te u Domovinskom ratu. Franjevci iz međugorske župe, ili su tu službovali, koji su ubijeni

za vrijeme Drugoga svjetskoga rata bili su: fra Jozo Bencun, fra Marko Dragičević, fra Mariofil Sivrić, fra Grgo Vasilj, fra Jenko Vasilj, fra Bernardin Smoljan i fra Križan Galić. U Prvom svjetskom ratu iz međugorske župe poginula je ili nestala 61, u Drugom svjetskom ratu (najviše u svibnju 1945.) 386, a u Domovinskom ratu 10 osoba.

Molitveni program započeo je u 16.45 kod spomenika ubijenim franjevcima

koji se nalazi pokraj temelja stare crkve. Molitvu je s brojnim župljanima, te fratriba i časnim sestrama predmolio međugorski župnik fra Zvonimir Pavičić. »Braćo i sestre, okupili smo se ovdje kako bismo se pomolili za sve pokojne koji su svoje živote izgubili u Prvom i Drugom svjetskom ratu te u Domovinskom ratu. Danas na spomendan bl. Alojzija Stepinca mučenika, njegovu spomenu pridružujemo i sve njih

koji su ubijeni iz mržnje prema vjeri i pripadnosti hrvatskom narodu. U duhu evanđelja molimo za sve progonitelje, za mir u svijetu i tješimo se uzajamno riječima Svetoga pisma», kazao je fra Zvonimir Pavičić te pročitao odlomak iz 1 Iv 3, 14-16.

Nakon molitve program je nastavljen sv. krunicom u župnoj crkvi sv. Jakova u 17.00 sati. Nakon nje u 18.00 je sati uslijedilo sveto misno slavlje koje je predslavio međugorski župnik fra Zvonimir Pavičić uz sumisništvo brojnih drugih svećenika.

U svojoj je propovijedi fra Zvonimir između ostaloga rekao sljedeće: »Samo Bog je mjerilo dobra. Svaki put kada čovjek želi zasjesti namjesto Boga – dolazi zlo. To je tako jasno vidio i prepoznao u svom teškom vremenu bl. kardinal Alojzije Stepinac. No, on se nije dao zavesti različitim uputama ni idejama moćnika, niti onima koji su mu tvrdili da će mu biti dobro ako poslušaju njih, a pogazi riječ koju je dao Bogu i Crkvi. Htjeli su ga zavesti, poput zmije koja je zavela Adama i Evu. Ali Stepinac je bio potpuno otvoren Božjoj riječi, po njoj je živio, po njoj je sve mjerio i zato nije sišao s puta pravednosti te se nije morao skrivati ni pred Bogom ni pred ljudima, nego ponosno stajati kao simbol Božjega svjetla, Božje ljubavi i Božjega poretka u svijetu. I kao takav, iako pritvoren i odvojen od ljudi, biva svojim vjernicima najjasniji znak, najhrabriji pastir i najupečatljiviji Kristov učenik. Zato je i pritvoren govorio više od onih koji su bili na slobodi.« Fra Zvonimir je naglasio kako su njegov duh, njegova ljubav prema Bogu i čovjeku tada govorili: »Govorio je i živ i mrtav. I danas govori da je Bog jedino mjerilo u kojem čovjek može biti radostan, ispunjen, zadovoljan i spašen. Poput Stepinca tolika su naša braća i sestre bili mučeni, iskušavani i ubijeni iz mržnje prema vjeri i hrvatskom narodu. Njih se danas spominjemo vjerujući da ih je Bog primio u svoje divno kraljevstvo u koje

su vjerovali. Molimo i za one koji to još nisu zadobili. Molimo i za njihove progonitelje, jer želimo slijediti Kristov nauk i biti potpuno otvoreni Božjoj riječi te tako ljubiti i svoje neprijatelje, svoje progonitelje. A to mogu samo veliki ljudi poput bl. Alojzija Stepinca koji nije mrzio svoje progonitelje, nego je strpljivo podnosio svoju nevolju znajući da Bog daje konačnu plaću svakome čovjeku. Braćo i sestre, neka nam bl. Alojzije kod Boga izmoli da budemo pravi Kristovi učenici, da budemo pobožni, bogobojazni i da u svemu svome životu sve gradimo s Bogom. I svoje obitelji, i svoje zajednice i svoju domovinu. »U tebe se Gospodine uzdam« bilo je njegovo geslo, a psalmist kliče »Tko se uzda u Gospodina on je kao brdo Sion – ne pomiče se, ostaje dovijeka«. I bl. Alojzije živi dovijeka u Božjem Kraljevstvu, onamo neka povuče i sve nas«, kazao je fra Zvonimir Pavičić.

Nakon sv. mise molitveni je program nastavljen čašćenjem križa Gospodinoва. Nakon toga u dvorani sv. Ivana Pavla II., s početkom u 20.00, prikazan je film o bl. Alojziju Stepincu pod naslovom

Razgovor, redatelja Dominika Sedlara. Film je dirnuo u trenutak povijesti koji je znakovit i za Crkvu i za komunizam. Scenarij filma temeljen je na prijepisu razgovora između Tita i Stepinca koji je Jakov Sedlar pronašao u Izraelu. Prije početka projekcije filma nazočne je pozdravio međugorski župnik fra Zvonimir Pavičić zahvalivši se na velikom odazivu, te zatim riječ prepustio Ivici Borziću koproducentu filma. »Do ovoga filma u ovom trenutku je nemoguće doći, ovo je Božja providnost da smo mi ovdje večeras. Dao sam izjavu već za nekoliko televizija i čvrsto stojim iza toga da je ovo jedan od najgledanijih filmova novije hrvatske povijesti. To su tisuće i tisuće ljudi koji ovo gledaju svakoga dana. Ovaj film je otkupilo već 28 svjetskih televizija. Ponudili smo ga HRT-u, ali pred Božić su nam kazali da nisu zainteresirani jer imaju previše filmova ovakve tematike. No, to je naša stvarnost, ali će biti prikazan«, kazao je kratko Ilica Borzić. Gledatelji su mogli uživati u vrhunskom filmu, a dokaz tome je i dugotrajan pljesak kojega su uputili nakon njegova završetka. ✍

Gradonačelnik Mostara Mario Kordić poslao poruku »antifašistima«: Sijači mržnje i podjela

Mostar, 12. veljače 2023.

pobijeni.info / kamenjar.com

U Drugom svjetskom ratu i poraću jugokomunisti su ubili 66 članova Hercegovačke franjevačke provincije. Od toga u Mostaru njih sedam: dr. fra Lea Petrovića (provincijala), fra Bernardina Smoljana, fra Rafu Prusina, fra Grgu Vasilja (gvardijana), fra Jozu Bencuna, fra Kažimira Bebeke i fra Nenada Pehara. Pokupili su ih u večernjim satima 14. veljače 1945. u franjevačkom samostanu u Mostaru, svezane proveli kroz D. Mahalu i ubili na obali Neretve na Čekrku. Nisu bili suđeni ni na kakvom sudu niti je do danas netko odgovarao za taj ratni zločin. Nema u gradu Mostaru (izuzev franjevačkog samostana) ni ploče ili spomenika podignutih u čast ubijenim franjevcima i mnoštvu puka Božjega, kako u vrijeme rata tako i u poraću.

A u tom nesretnom ratnom vremenu franjevci u Mostaru pomagali su pojedince i obitelji židovskoga, srpskoga, partizanskoga, komunističkoga...

podrijetla. Mnogo je dokaza za to koji su pomno skupljeni u doktorskoj disertaciji Hrvoja Mandića: »Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću«. Mi ovdje spomenimo samo to da su nekoliko puta partizanski i komunistički pripadnici dolazili do dr. fra Lea Petrovića da ga zbog njegovih zasluga za njihove obitelji odvedu na tzv. oslobođeni teritorij, ali je on to uvijek odbio. Posljednji put došli su po njega noć prije ulaska jugokomunista u Mostar.

U vrijeme Jugoslavije 14. veljače slavljen je kao Dan oslobođenja Mostara. Neki su, nazvavši se tzv. antifašistima, to nastavili i nakon Domovinskoga rata. Znakovi pod kojima sve čine jesu oni propalog jugokomunističkoga režima, jednoga od triju suvremenih totalitarizama (nacionalizma, fašizma i komunizma), kako je to definirao Europski parlament.

Ove su godine tzv. antifašisti najavili svoj ponovni skup u Mostaru u povodu 14. veljače. Gradonačelnik grada Mostara dr. Mario Kordić reagirao je

objavom na društvenim mrežama. Prenosimo ju u cijelosti.

»Mostar je simbol multikulturalnosti i slobode. Dok Mostar svakodnevno raste, razvija prometnice, infrastrukturu, turizam, obnavlja zaostale ruševine, pojavljuju se lažni moralizatori i falsifikatori načela antifašizma.

Predstavljati se antifašistima noseći u rukama simbole jednog od najgnusnijih totalitarnih režima je za svaku osudu. Možda bi i ove godine igrokaz koji isti glumci godinama izvode prošao bez reakcije, ali nemoguće je zane-mariti gnusno nazivanje Mostara mjestom neofašizma.

Oštro osuđujem takav javni govor koji ne pripada civiliziranom i demokratskom društvu kojem Mostarke i Mostarci pripadaju. Duboko sam uvjeren da smo dovoljno sazreli kao društvo da demaskiramo lažno predstavljanje i sijače mržnje i podjela. Grad koji kao gradonačelnik predstavljam podržava i podržavat će sve slobode, provoditi reforme, ali i reagirati na zlonamjerne postupke i izjave.«

Sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk u Tomislavgradu

Tomislavgrad, 13. veljače 2023.

IVANA KARAČIĆ

U nedjelju 12. veljače u 18.00 sati u duvanjskoj bazilici slavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk, za nevino stradale u Prvom i Drugom svjetskom ratu i poraću te

Domovinskom ratu. Procesija je sa svijećama došla u crkvu do oltara pred kojim je bila slika 66 pobijenih hercegovačkih franjevaca. Tu su pročitana njihova imena i mjesta stradanja te se pomolilo za njih i za puk. Sv. misu zadušnicu predvodio je gvardijan fra Bože Milić, a suslavilo je 13 svećenika.

Fra Bože se u propovijedi spomenuo vjernosti i ustrajnosti pobijenih hercegovačkih franjevaca koji su, vođeni Božjom mudrošću, drukčijom od logike ovoga svijeta, svoje poslanje ispunili do kraja. Nadamo se da ćemo im se nekad u budućnosti obraćati za pomoć kao blaženicima ili svecima. Dok

molimo za pobijene fratre, ne zaboravljamo ni tolike druge žrtve iz našega naroda, znane i neznane. Iz duvanjskog kraja rodnom su petorica ubijenih fratar: fra Filip Gašpar, fra Jakov Križić, fra Ludovik Radoš, fra Miljenko Ivanković (brat fra Ante Ivankovića) i fra Julijan Petrović. Još je jedan fratar stradao u duvanjskom kraju, tadašnji župnik u Kongori fra Stjepan Naletilić. On je prvi kojega su jugokomunisti ubili kao člana Hercegovačke franjevačke provincije.

Crkva je bila ispunjena vjernicima. Na sv. misi zadušnici pjevao je župni zbor sv. Nikole Tavelića. ✍

Slavljena sv. Misa zadušnica za pobijene fratre i puk ljubuškoga kraja

Humac, 14. veljače 2023.

ljportal.com

U nedjelju 12. veljače u novoj humačkoj crkvi na vrlo svečan način slavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk s područja grada Ljubuškog. Predvodio ju je provincijal hercegovačkih franjevaca fra Jozo Grbeš, uz sumisništvo vicepostulatora fra Miljenka Stojića i tridesetak svećenika. Nazočili su franjevački novaci, postulanti i mnoštvo puka Božjega.

U pozdravnim riječima prije početka misnoga slavlja naglašeno je da se na poseban način moli za sve žrtve Prvog svjetskoga rata, zatim za one koji su ubijeni u Drugom svjetskom ratu i poraću, za sve pobijene svećenike i fratre koji po mjestu rođenja pripadaju humačkom samostanu ili su iz drugih područja u i oko Ljubuškog ubijeni te za sve poginule i umrle hrvatske branitelje iz Domovinskog rata i civilne

žrtve rata.

Provincijal je u svojoj propovijedi istaknuo žrtvu pobijenih, tešku povijest našega naroda, ali i snagu vjere i ljubavi naših fratara kao pravih pastira. Njihova žrtva zalog je budućnosti našega naroda. Evanđelje nam govori:

Ne ubij! Oni nisu ubijali, nego su čuvali svoje. Branili su rodnu grud i ostavili nam je u zalog za budućnost. Naša je obveza dalje ju čuvati.

Sv. misno slavlje uveličao je veliki župni zbor »Sv. Ante« pod ravnanjem prof. Zdenka Vištice. ✍

Sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk u Mostaru

Mostar, 15. veljače 2023.

VINKO KOVAČIĆ

U crkvi sv. Petra i Pavla u Mostaru u utorak 14. veljače predslavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre: fra Lea Petrovića, fra Grgu Vasilja, fra Jozu Bencuna, fra Bernardina Smoljana,

fra Kažimira Bebeka, fra Nenada Pehara i fra Rafu Prusinu, kao i za pobijeni puk iz grada Mostara i okolice. Misno slavlje predvodio je fra Jozo Grbeš, provincijal Hercegovačke franjevačke provincije, uz sumisništvo fra Mire Šege, vikara Provincije, fra Miljenka Stojića, vicepostulatora, fra Danke Perutine,

župnika i gvardijana u Mostaru te nekolicine ostalih gvardijana i svećenika iz Provincije.

U svojoj propovijedi fra Jozo je između ostaloga rekao sljedeće: »Fra Pavo Dragičević je pitao odgovorne: "Sinoć su odveli našu braću i ne znamo što je s njima." Nisu im htjeli reći. Ni onda ni danas. I tako se nastavlja put istine i laži, nasilja i mira! Bijaše srijeda, 14. veljače. Prije 78 godina. Ili 28.489 dana. Mi od tada čekamo saznati istinu. ... Iz svakog dijela ove zemlje Hercegovine ubiše svećenike, ubiše narod Božji, njih više od 20.000. Uhićeni, istjerani, prognani. Ali moja su braća u ovih više od 28.000 dana nastavila liječiti i ljubiti, sjećati se i govoriti istinu. U tamnicama i slobodama, teškim i manje teškim, ali uvijek teškim vremenima! Nama je to jedini put. Jedini put će biti i dalje. Jer jedino ljubav rađa ljubav.«

Uz vjerni puk Božji sv. misi zadušnici nazočile su i Školske sestre franjevske sa svojim kandidaticama, mostarski trećari i framaši, kao i trećari iz Čitluka. Nakon sv. mise framaši su izveli prigodan recital u spomen pobijenim fratri-ma. ✍

Requiem za pobijene franjevske Bosne Srebrene i Hercegovačke franjevačke provincije

Sarajevo, 19. veljače 2023.

FRA FILIP JAKOV ŠERO /
bosnasrebrna.ba

U subotu 18. veljače u organizaciji Franjevačke teologije u sarajevskoj

četvrti Nedžarići održan je koncert Requiem zagrebačkoga mješovitoga zbora Euterpa. Koncert je posvećen pobijenim franjevcima provincije Bosne Srebrene i Hercegovačke franjevačke provincije koji su ubijeni tijekom i u

poraću Drugoga svjetskoga rata.

Izveli su skladbe Krešimira Klarića »Ave Maria«, Dore Pejačević »Ave Maria« i Gabriela Fauréa Requiem, op. 48. Sudjelovali su: Marko Antolković, sopranist, Jurica Jurasić Kapun, bariton,

Krešimir Klarić, orgulje. Sve se odvijalo pod dirigentskom palicom Marije Anđele Biondić.

Na koncu svečanosti nazočne je pozdravio mr. art. prof. fra Emanuel Josić koji je zahvalio svima na dolasku, kao i zboru Euterpa, kojemu ovo nije bio prvi nastup na Teologiji, a izrazio je želju da ne će biti ni posljednji. Također svojim dolaskom koncert je uzveličao i provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Zdravko Dadić. On je u završnom govoru istaknuo da su pobijena braća svima nama zalag da živimo mir, dobro i ljubav u današnjem svijetu. ✍

Fra Miljenko Stojić izabran za člana središnjeg odbora Udruge »Macelj 1945.«

Zagreb, 26. veljače 2023.

pobijeni.info / narod.hr

U subotu 25. veljače održan je 6. izborni sabor Udruge Macelj 1945. u prostorima Kulturnog centra Dubrava, koji se inače održava svake četiri

godine. Saboru je pristupilo 39 članova Udruge s pravom glasa te je zaključeno da Sabor ima kvorum.

Udruga Macelj 1945. okuplja članstvo od Novoga Zelanda, Australije, Sjeverne Amerike do BiH te, naravno, najviše u Hrvatskoj. Brine se za pijetet

i spomen na žrtve Križnoga puta koje su svoj život poslije Drugog svjetskoga rata okrutno završile u Maceljskoj šumi, priopćili su iz Udruge.

Za nova tijela Udruge Macelj 1945. predložene su dvije mogućnosti izbora, i to prijedlog dosadašnjeg središnjeg odbora i prijedlog utemeljitelja Udruge Macelj 1945. Damira Borovčaka. Posljednja je opcija većinski pobijedila s 21 glasom.

Za novog predsjednika Udruge Macelj 1945. izabran je mag. jur. Vjekoslav Jaklin, odvjetnik iz Varaždina. Iz njegove je uže obitelji na Križnim putevima 1945. završilo šestoro stričeva. Preživio je samo njegov otac. Za dopredsjednike su izabrani fra Drago Brglez, bivši župnik u Đurmancu i graditelj spomen crkve Muke Isusove u Maclju te Damir Borovčak, povijesni istraživač i publicist iz Zagreba. Za glasnogovornika je izabran Ivan Jaklin, povjerenik HKV-a za Hrvatski sjever. Za članove

Središnjeg odbora izabrani su dr. sc. Petar Bilobrk, Zlatko Cesar, prof. Andrea Cetinić, Zdravko Čepo, Vedran Kranjčević, Milan Pavić Vukina, Zlatko Šoštarić i prof. Stjepan Varjačić. Također su u središnji odbor izglasani povjerenici za Australiju Tomislav Beram, za Sjevernu Ameriku i Kanadu dr. sc. Ivan Hrvoić te za BiH fra Miljenko Stojić. Povjerenici izvan Hrvatske će se u rad središnjeg odbora uključivati preko Zooma. U nadzorni odbor izabrani su kao predsjednik Alfred Obranić te kao članovi Marijan Pinhak i Marija Barić.

U časni sud kao predsjednik izabran je prof. dr. Mate Ljubičić, a kao članovi Marijana Mihaljević i dr. sc. Domagoj Novosel.

U Maclju su inače, na lokalitetu Lepa Bukva, ubijena trojica hercegovačkih franjevaca u povratku s Križnog puta: fra Metod Puljić, fra Darinko Mikulić i fra Julijan Petrović. *Ukopani su u zajedničku grobnicu novoosnovane crkve Muke Isusove u Maclju 22. listopada 2005. u skupini od 1.163 žrtve jugokomunističkog zločina.*

Novi sastav središnjeg odbora

Udruge Macelj 1945. uskoro započinje s prvim sastankom i radom. Udrugu ove godine očekuju naporni zadatci i obaveze. Uskoro slijedi organizacija pješačkog Križnog puta Stopama pobijenih, u subotu 25. ožujka s početkom u 9.00 sati od željezničke postaje Đurmanc do crkve Muke Isusove u Maclju, u dužini 10 kilometara. Nedugo potom slijedi priprema i organizacija hodočasnika u subotu 13. svibnja kada će se na Maclju održati središnje okupljanje i sv. misa u povodu stradanja hrvatskog naroda na Bleiburgu. ✍

Emisija »Povijesne kontroverze«: Hercegovački franjevci u Drugom svjetskom ratu i poraću

Široki Brijeg, 1. ožujka 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Dr. Hrvoje Mandić bio je 28. veljače gost u emisiji »Povijesne kontroverze« na Trećem programu Hrvatskog radija. Ta emisija usmjerena je na poticanje argumentirane akademske rasprave, njegovanja profesionalizma i kulture dijaloga, temeljeći se na najnovijim saznanjima iz područja povijesnih znanosti i srodnih znanstvenih disciplina. Autor i voditelj emisije je dr. Josip Mihaljević.

U emisiji, koja je trajala gotovo sat vremena, dr. Mandić je govorio o položaju hercegovačkih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i poraću. Razdoblje Drugoga svjetskoga rata bilo je najteže razdoblje u povijesti franjevačkoga reda u Hercegovini. Pred kraj rata jugokomunističko zauzimanje Širokoga Brijega i drugih gradova urodilo je brojnim ubojstvima hercegovačkih franjevaca. Jugoslavenska je historiografija i publicistika nakon 1945. hercegovačke franjeve označila monolitnom skupinom

ustaških suradnika, a Viktor Novak je u svojem protukatoličkom pamfletu *Magnum crimen* franjevački samostan u Širokom Brijegu proglasio ustaškom utvrdom iz koje su ponikli organizatori ustaških zločina u tom kraju. Dr. Mandić je objasnio jesu li takve optužbe imale pokrića, kakav je bio odnos hercegovačkih franjevaca prema ustaškom režimu, a kakav prema komunistima te koji su stvarni razlozi više desetaka ubojstava hercegovačkih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i poraću.

U razgovoru se govorilo i o fra Leu Petroviću, tadašnjem provincijalu, o njegovu djelovanju te kako je pomagao svima kojima je mogao pomoći bez obzira na nacionalnost i vjeru. »Spasio je na desetke srpskih obitelji, imam svjedočenja da je spasio i nekoliko Židova, negdje oko 15, uz pomoć fra Dominika Mandića iz Rima. Spašavao je i pripadnike ilegalnog partizanskog pokreta u Mostaru; to su bili aktivisti koji su se oružanim metodama borili protiv kakve takve ondašnje vlasti. Najpoznatiji

primjer toga spašavanja bila je Olga Humo, rođena Ninčić, kćer ministra vanjskih poslova Prve Jugoslavije koji je bio prijatelj fra Lea Petrovića kao i fra Dominika Mandića u Rimu. Bila je udana za kasnije visoko pozicioniranog jugokomunističkog funkcionara Avdu Humu. Humo je nekoliko puta slao izaslanike fra Leu Petroviću da ga izvuče iz Mostara i da ga spasi. Ali kad imate političku odluku da taj čovjek mora biti ubijen, onda vam ne pomaže nikakav funkcioner, jer nema većeg funkcionara od Josipa Broza Tita. Tako je fra Leo Petrović okončao život kao prijatelj narodno-oslobodilačkog pokreta, čiji su ga članovi zapravo ubili. To bismo mogli nazvati protuslovnim«, istaknuo je dr. Mandić.

O razlogu zašto su fratri pobijeni teško je jednoznačno odgovoriti, ali dr. Mandić je to ovako objasnio: »Tu ima i puno one komunističke mržnje prema vjeri, a isto tako ima i mržnje prema nacionalnom dobru, ima mržnje prema intelektualcima, prema fratriba

koji su zbilja bili jedini intelektualci, jedina elita na području Hercegovine i šire. Ne samo da su osnovali gimnaziju, nego su osnovali i studij bogoslovije u Mostaru, preteču današnjeg Sveučilišta u Mostaru. Komunisti nisu štedjeli

nikoga i ništa. Tako treba spomenuti da su i mnogi civili ubijeni. Samo u Širokom Brijegu, u četiri dana operacije, ubijeno je 78 civila. Poslije kad gledate istraživanja drugih kolega zapažate da je jednostavno nestalo preko 10 %

pučanstva, najčešće mladih, s područja Širokog Brijega.»

Cijeli razgovor s dr. Hrvojem Mandićem u emisiji Povijesne kontroverze može se pronaći na <https://radio.hrt.hr/slusaonica/povijesne-kontroverze>. ✍

Franjevački provincijali i kustodi na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 3. ožujka 2023.

pobijeni.info /
bitno.net

U Međugorju se od 27. veljače do 3. ožujka održavala XV. generalna skupština UFME (Unio Fratrum Minorum Europae – Unija Manje braće Europe). Uz provincijale i kustose iz Europe, na ovome zasjedanju sudjeluje i general reda manje braće fra Massimo Fusarelli te čitava uprava franjevačkoga reda.

Za novoga predsjednika UFME izabran je fra Arald Krzysztof Maliszewski, provincijal iz Poljske. On će na ovom mjestu naslijediti fra Miljenka

Šteku. Novi dopredsjednik UFME je provincijal fra Mario Chiarello iz Italije.

U sklopu zasjedanja UFME 2. ožujka sudionici su, ukupno 60 provincijala i kustoda europskih franjevačkih provincija, na čelu s generalnim ministrom reda fra Massimom Fusarellim i provincijalom Hercegovačke franjevačke provincije fra Jozom Grbešom, boravili na Širokom Brijegu. Radosno su ih dočekala sva braća širokobriješkog samostana na čelu s gvardijanom fra Ivanom Marićem, ml. Posjetili su crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije, samostan, franjevački muzej i galeriju. Također su posjetili i ratno sklonište

u kojem su u Drugom svjetskom ratu ubijena i zapaljena 12-orica franjevaca iz samostana, što im je kratko približio vicepostulator fra Miljenko Stojić. Tu su se, kao i na grobnici ubijenih franjevaca u crkvi, pomolili prisjećajući se tih teških ali i slavnih trenutaka.

Poslije ugodna boravka na Širokom Brijegu uputili su se u Mostar posjetiti franjevački Provincijalat hercegovačkih franjevaca te samostan i župu Sv. Petra i Pavla. Pomolit će se posebno za sedmoricu hercegovačkih franjevaca koje su jugokomunisti ubili na obalama Neretve i ubacili ih u nju tako da se do danas ne zna za njihove posmrtno ostatke. ✍

Apostolski nuncij u BiH boravio u Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 20. ožujka 2023.

jabuka.tv

Apostolski nuncij u BiH Francis Assisi Chullikatt boravio je u Širokom Brijegu gdje je posjetio franjevce te prirodne ljepote ovoga grada. Ime Franjo Asiški dala mu je njegova baka koja je bila trećarica.

Sa Širokog Brijega u srcu je posebno ponio ubijene hercegovačke franjevce, mučenike, kako se izrazio. Posjetio je crkvu i ratno sklonište gdje su franjevci ubijeni i zapaljeni. Biranim riječima govorio je o svetom Franji Asiškom i poželio se fotografirati kod kipa svetoga Franje u samostanskoj crkvi.

Na prigodnom ručku u samostanskoj blagovaonici proslavio je rođendan. Ostao je dirnut gostoljubivošću franjevaca, a oni počašćeni njegovim

dolaskom i tolikim zanimanjem za samostan, pobijene fratre, Široki Brijeg i njegovu povijest. Zadržale su ga također prirodne ljepote kanjona Borak te rijeke Lišnice.

Franjevci su nunciju poklonili kip

Širokobriške Gospe koji će biti u njegovoj kapelici u Nuncijaturi u Sarajevu. Sa sobom je ponio i plakat s ubijenim hercegovačkim franjevcima, navode iz Franjevačkog samostana i župe Široki Brijeg. ✍

Umirovljeni nadbiskup Pesara posjetio franjevački samostan na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 22. ožujka 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Uposjet Širokom Brijegu stigao je mons. Piero Coccia, umirovljeni nadbiskup Pesara i izaslanik Talijanske biskupske konferencije na 86. redovitom zasjedanju BK BiH. Zasjedanje je održano u prostorijama Biskupskog ordinarijata u Mostaru.

U svome pohodu najprije je posjetio Memorijalni centar Groblje mira na Bilima, mjesto gdje bi svaka žrtva iz Drugoga svjetskoga rata i poraća trebala

imati svoj križ kao trajan spomen da se nikada ne zaboravi što se dogodilo u ne tako dalekoj prošlosti. Nakon toga mons. Coccia stigao je u samostan na Širokom Brijegu.

Tu ga je primio fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subrača«. Predstavio je nadbiskupu i njegovoj pratnji povijest samostana na Širokom Brijegu, njegovu važnu ulogu u opismenjivanju naroda, kao i fra Didakov pothvat kada je hercegovačku djecu odveo u Slavoniju kako bi ih spasio od gladi. ✍

Kardinal na grobu **pobijenih hercegovačkih franjevac**

Široki Brijegu, 26. travnja 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Dana 25. travnja samostan na Širokom Brijegu posjetio je kardinal Ernest Simoni iz Albanije u pratnji apostolskog vizitatora s posebnom ulogom za župu Međugorje nadbiskupa Alde Cavallia. Fra Dane Karačić primio ih je u ime samostana.

Predstavio im je povijest samostana od dolaska franjevac na Široki Brijeg pa do ubojstava i strašnih razaranja koja su se dogodila u Drugom svjetskom ratu. Naglasio im je da su jugokomunisti na Širokom Brijegu ubili i zapalili 12 hercegovačkih franjevac, a sveukupno u tom vremenu njih 66. Zapalili su i glasovitu franjevačku klasičnu gimnaziju, zabranili njezino otvaranje te uništili knjižnicu s oko 70.000 knjiga. Crkvu su teško oštetili bombardiranjem te ju obeščastili.

Posjetili su i grob u crkvi u kojemu se nalaze pronađeni zemni ostatci 24-orice franjevac koje su jugokomunisti ubili u

Drugom svjetskom ratu i poraću. Također su posjetili i ratno sklonište u kojem je 7. veljače 1945. ubijeno i zapaljeno 12 franjevac iz samostana.

Albanski kardinal Ernest Simoni zaređen je za svećenika 1956. Nakon slavlja božićne euharistije 1963. uhitile su ga komunističke vlasti zbog sumnje da je odslužio misnu nakanu za pokojnog američkog predsjednika Johna Fitzgeralda Kennedya, ubijenog nekoliko mjeseci prije. Zatvoren je u tamnicu i mučen, osuđen na smrt, no kazna je naknadno zamijenjena na 25 godina tamnice i teškoga rada. Tijekom tamničkih godina bio je poput duhovnog oca svim drugim uhićenima. Nova presuda na smrt izrečena mu je 1973. pod optužbom poticanja pobune, ali suprotno svjedočanstvo jednoga od uhićenika ponovno dovodi do neizvršenja presude. Nakon 18 godina teškoga rada oslobođen je 1981. nastavljajući i dalje biti »narodni neprijatelj« za tadašnji režim. Čak i nakon oslobođenja iz zatočeništva morao je

raditi u kanalizacijama grada Skadra na sjeverozapadu Albanije. Tijekom cijelog ovog razdoblja tajno je ustrajao u svećeničkoj službi, sve do pada komunističkog režima 1990. U rujnu 2014. susreće se s papom Franjom tijekom njegova apostolskog posjeta Albaniji gdje mu javno izriče svoje životno svjedočanstvo. Papa Franjo imenovao ga je kardinalom 2016. ✍

Sv. misom i blagoslovom spomenika Pietà proslavljen **blagdan sv. Josipa radnika na Groblju mira**

Bile, 1. svibnja 2023.

MARIJANA TOMAŠEVIĆ /
grobljemira.info

U crkvi sv. Josipa Radnika na Groblju mira na Bilima, župa Goranci, s početkom u 12.00 sati slavljen je sv. misa u povodu blagdana sv. Josipa. Svetu misu predvodio je fra Marinko Šakota, bivši međugorski župnik, uz sumisništvo fra

Miljenka Stojića, vicepostulatora postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« te ostale braće svećenika.

Prije početka misnoga slavlja fra Marinko Šakota blagoslovio je novopostavljeni kip Pietà (Oplakivanje Krista) koji prikazuje Blaženu Djevicu Mariju kako u krilu drži mrtvo Isusovo tijelo. Kip je djelo velikog hrvatskog umjetnika Ilije Skočibušića. Odljev je

rađen u ljevaonici umjetnina »Jurkić« u D. Tramošnici, dok je idejno rješenje za postolje osmislio arhitekt Josip Ledić. »Isus je umro razapet na križu, ali je svojim rukama zagrio čitav svijet, u čemu mu pomaže Gospa, te je uskrsnuo pozivajući svakoga od nas u uskrsni život s njim«, naglasio je fra Miljenko Stojić.

Kip Pietà dar je prijatelja i dobročinitelja Nedjeljka Miličevića, koji je već

prije nekoliko godina za Groblje mira darovao crkvena zvona. Budući da nije mogao doći iz San Francisca, u njegovo ime pokraj kipa cvijeće je položio Ivan Vrljić Kinez, hrvatski vukovarski branitelj podrijetlom iz obitelji darovatelja, a nakon toga slijedio je blagoslov kipa i sveta misa.

Misno slavlje uveličali su svojim pjevanjem članovi zbora sv. Ivana Krstitelja iz Knešpolja pod vodstvom profesora Marka Salavarde. Misnom slavlju nazočili su predstavnici Udruge »Mir« International, predstavnici Odjela za Drugi svjetski rat i poraće HNS-a, kao i predstavnici općinskih povjerenstava za popise žrtava Drugoga svjetskoga rata i poraća te mnogobrojni puk Božji.

Podsjetimo da je crkvu sv. Josipa Radnika 2016. blagoslovio biskup mostarsko-duvanjski i trebinjsko-mrkanjski msgr. Ratko Perić na Europski dan

sjećanja na žrtve totalitarnih režima.

Predvođeci sveto misno slavlje fra Marinko Šakota je posebno istaknuo kako nikada ne smijemo zaboraviti ono što je bilo prije nas. »Sveto pismo nas uči da se sjetimo kako nije sve počelo s nama, već prije nas Bog je stvorio sve, djelovao u našoj povijesti te nas oslobodio ropstva. Ljudi koji su žrtvovali sebe da bismo mi danas imali slobodu, nikada ne smiju biti zaboravljeni, jer da su naši pretci zaboravljali žrtvu našeg naroda mi u sebi ne bismo imali žara braniti svoju domovinu kako smo ju branili u Domovinskom ratu. Dostojno je i pravedno sjetiti se i zahvaliti. Prva pravednost je zahvaliti se za ono što je bilo prije nas. Zaborav dobro je grijeh, a ako smo nezahvalni onda žrtva naših predaka nema smisla«, naglasio je fra Marinko. Posebno se dotaknuo povijesti hrvatskoga naroda naglasivši da je potrebno više istraživati

našu prošlost, žrtvu naroda kako bismo bili pravedni i zahvalni prema ljudima koji su nas branili, koji su izgubili živote za nas. Pritom je obrazložio da nije uvijek sve onako kako se čini misleći pritom kako nije uvijek vjerodostojna ta granica između dvije strane, između dobra i zla, a na samom kraju propovijedi svima je uputio želju da se u svakome probudi zahvalnost prema Bogu i ljudima.

Na koncu misnoga slavlja fra Miljenko Stojić zahvalio je svim svećenicima, pjevačima, svima koji su pomagali te ostalim nazočnima, a posebno propovjedniku fra Marinku. Također je prenio pozdrave mjesnog biskupa Petra Palića.

Ovim misnim slavljem počinju službena događanja na Groblju mira kroz ovu godinu. I dalje se nastavlja u duhu očuvanja prošlosti kako bi se na dostojan način njegovala žrtva i mučeništvo hrvatskog naroda. ✍

Obranjen još jedan diplomski rad nadahnut djelovanjem hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 5. svibnja 2023.
LUCIJANA KOŽUL

Školski radovi o životu i djelovanju pobijenih hercegovačkih franjevac stalno se množe. Tako je prošlih dana u Vicepostulaturu dospio još jedan s područja glazbe.

Naime, na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, na studiju glazbene umjetnosti, 30. rujna 2022. diplomirala je s. Ivana Džeba, školska sestra franjevka hercegovačke Provincije Svete Obitelji. Tema rada bila je »Život i djelo fra Brune Adamčika s posebnim osvrtom na nastojanja oko ostvarivanja ideja Cecilijanskog pokreta«. Rad je rađen pod mentorstvom doc. dr. sc. Lidije Vladić-Mandarić. U povjerenstvu za obranu bili su izv. prof. Dražan Milas i

v. asist. Marko Jakovljević.

Rad je podijeljen u tri dijela. Prvi dio sadrži životopisne podatke o fra Bruni Adamčiku. Drugi dio govori o cecilijanskom pokretu, a treći dio donosi uvid u fra Brunin rad na području glazbe u odnosu na težnje cecilijanskog pokreta. Sve pregledno i na visokoj razini.

U zaključku s. Ivana kaže da životopis fra Brune Adamčika otkriva zanimljivu osobu i značajnu pojavu za društvo u kojemu je živio. Nadodaje da je radio marljivo i predano oko podizanja glazbene kulture i poboljšanja crkvenog pjevanja. Njegovi članci i dopisi neizostavna su literatura za upoznavanje i istraživanje povijesti crkvenog pjevanja u Hercegovini. ✍

Hrvatsko društvo katoličkih novinara dodijelilo nagrade i priznanja

Zagreb, 22. svibnja 2023.

I K A

U okviru zajedničke proslave 57. svjetskog dana sredstava društvenih komunikacija koju su 22. svibnja na Hrvatskome katoličkom sveučilištu (HKS) zajedno organizirali Odbor za sredstva društvenih komunikacija Hrvatske biskupske konferencije (HBK), Odjel za komunikologiju HKS-a i Hrvatsko društvo katoličkih novinara (HDKN), dodijeljene su nagrade i priznanja HDKN-a. Uručio ih je predsjednik Odbora za sredstva društvenih komunikacija HBK-a zagrebački pomoćni biskup Mijo Gorski.

Dobitnik nagrade za životno djelo je dr. sc. fra Karoly Harmath, član Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Riječ je o franjevcu, ravnatelj, pokretaču, medijskom suradniku i profesoru te članu HDKN-a uz prekide od početka djelovanja Društva. Osnivač je i dugogodišnji ravnatelj velike katoličke izdavačke kuće na mađarskome jeziku Agape sa sjedištem u Novome Sadu, a koja je do 1990. bila dijelom Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba. Među izdanjima Agape nalazi se i *Hitélet*, katolički mjesečnik na mađarskom jeziku koji redovito izlazi već gotovo pet desetljeća. O. Harmath imao je veliku ulogu u pokretanju Radio Marije Srbije i suradnik je Radio Marije na mađarskome jeziku, a za vrijeme pandemije koronavirusa pokrenuo je dnevne izravne prijenose misa na Facebooku. Rođen je 1950. Nakon studija teologije u Zagrebu i Rimu, gdje je na Lateranskom sveučilištu doktorirao crkvenu povijest, za svećenika je zaređen u Subotici 1976. Od 1982. djeluje u Novom Sadu. Utemeljitelj je doma za duhovne vježbe

»Domus Pacis« kod Horgoša (1997.), studentskog doma i kolegija »Bonaventurianum« u Novom Sadu (2001.), i »Fondacije Poverello« (2004.). Jedan je od utemeljitelja i dopredsjednika vođanskog Kršćanskog intelektualnog kruga. Utemeljitelj je i triju domova za djecu s intelektualnim teškoćama »Lurko«. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja za djelovanje u Crkvi, Franjevačkom redu, novinarstvu i nakladništvu.

HDKN godišnju je nagradu za zauzeće i prepoznatljivo novinarsko djelovanje u različitim glasilima te promicanje tema o hrvatskom žrtvoslovu dodijelilo fra Miljenku Stojiću, članu Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM. Fra Miljenko je član HDKN-a. Suradnik je brojnih katoličkih i svjetovnih medija u BiH i Hrvatskoj, utemeljitelj Informativnog centra »Mir« Međugorje i Radiopostaje »Mir« Međugorje (RMM), informativne agencije Miriam te brojnih kršćanskih portala.

Dugi niz godina bavi se novinarskim radom čija je tema hrvatski žrtvoslov. Čini to i svojom emisijom *Jasnoća* pogleda na RMM-u koja je doživjela više od 670 emisija. Fra Miljenko je prošle godine navršio 15 godina uređivanja glasila *Stopama pobijenih* (do sada izašlo 30 brojeva) što ga izdaje Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. O hrvatskom žrtvoslovu svjedočio je prošle godine u raznim katoličkim i društvenim medijima. Objavio je i više knjiga.

Nagrada za najbolju mrežnu stranicu s kršćanskim sadržajem dodijeljena je portalu »Svjetlo riječi«, u ime kojeg je nagradu primio fra Janko Ćuro, vikar Franjevačke provincije Bosne Srebrene i ravnatelj Franjevačkog medijskog centra (FMC). Portal na vrlo dinamičan način čitateljima podastire mnoštvo duhovnoga, informativnoga i kulturnoga štiva. Na portalu se može prelistati i najnoviji broj revije »Svjetlo riječi«, poslušati radioemisija »Svjetlo

riječi« te posjetiti web-knjižaru. Sve se to realizira u okviru FMC-a Svjetlo riječi d.o.o. kojem je osnivač i vlasnik Franjevačka provincija Bosna Srebrena. Osnovna svrha FMC Svjetlo riječi širenje je kršćanske vjerske i čudoredne pouke te promicanje općeljudskih vrijednota kulture mira i solidarnosti, kao i unapređivanje međuvjerskog dijaloga i međunacionalne snošljivosti.

Osim nagrada, dodijeljena su i priznanja HDKN-a.

Priznanje za istraživački rad o doprinosu velikana pera katoličkom novinarstvu dobila je dr. sc. Silvana Burilović Crnov.

Priznanje za 150 godina izlaženja Vjesnika Đakovačko-osječke biskupije uručeno je glavnom i odgovornom uredniku dr. sc. Borisu Vuliću.

Radio Sljeme dobitnik je priznanja o 70. obljetnici emitiranja te

kontinuiranoga i kvalitetnog praćenja i vjerskih tema, a priznanje je uručeno glavnoj urednici dr. sc. Tanji Baran.

Informativno glasilo Hrvatske redovničke konferencije i Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica BiH *Vijesti* dobitnik je priznanja o 50 godina izlaženja, a priznanje je uručeno dr. sc. fra Slavku Sliškoviću, predsjedniku Hrvatske redovničke konferencije.

List za vjeru, društvo i kulturu *Svjetlo riječi* dobitnik je priznanja za 40 godina izlaženja, a priznanje je uručeno fra Janku Ćuri.

Informativna katolička agencija dobitnica je priznanja za 30 godina djelovanja koje je uručeno glavnom uredniku dr. sc. Siniši Kovačiću.

Emisija Hrvatskog katoličkog radija »Sacro ritam« dobitnica je priznanja za 25 godina emitiranja, a priznanje je uručeno uredniku Slavku Nediću.

Časopisu za intelektualna i duhovna pitanja *Nova prisutnost* dodijeljeno je priznanje za 20 godina izlaženja koje je uručeno urednici doc. dr. sc. Katici Knezović.

Radiopostaja »Radio Marija Srbija« dobitnica je priznanja za 20 godina emitiranja, a priznanje je uručeno mons. Andriji Anišiću, glavnom i odgovornom uredniku.

Dr. sc. s. Ozani Krajačić, vicepostulatori i urednici Informativnog biltena Vicepostulature Blažene Jule Ivanišević i četiriju susestara »Drinske mučenice« uručeno je priznanje za 15 godina izlaženja biltena.

Branimiru Staniću, glavnom uredniku *Glasa Koncila*, uručeno je priznanje za 15 godina izlaženja Mjesečnog magazina *Glasa Koncila* »Prilika«. ✍

Dalmatinci nisu ubijali hercegovačke fratre, već tvrdokorni jugoslavenski i velikosrpski komunisti

Široki Brijeg, 11. lipnja 2023.

LUCIJANA KOŽUL

U *Slobodnoj Dalmaciji* 10. lipnja objavljen je razgovor s fra Miljenkom Stojićem, vicepostulatorom postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«. Razgovor je objavljen u povodu dodjele nagrada i priznanja Hrvatskog društva katoličkih novinara (HDKN). Ono mu je, naime, dodijelilo godišnju nagradu za zauzeto i prepoznatljivo novinarsko djelovanje u različitim glasilima te promicanje tema o hrvatskom žrtvoslovu kroz prošlu godinu.

O dobivanju nagrade fra Miljenko je rekao: »Osim o hrvatskom žrtvoslovu kroz novinarski rad bavio sam se i

drugim temama, ali mi je drago da sam baš za žrtvoslovne teme dobio nagradu HDKN-a. Zapravo, nije to uopće nagrada meni. To je nagrada onima koji su svoj život žrtvovali kroz proteklo vrijeme i sve nas time duboko zadužili. Meni je samo bila nezaslužena čast da sam u ovom vremenu mogao biti njihov glas u hrvatskoj sredini. Jer oni su se žrtvovali ne samo da zbog toga dobiju kraljevstvo nebesko nego su se žrtvovali i zbog toga da ta njihova žrtva svima nama bude uzor kako se treba boriti za prave vrijednosti. Zbog svega toga ovu sam nagradu primio radosno u ime tih naših mučenika. No, bilo bi dobro da ovakve teme budu obrađivane i u tzv. društvenim medijima, a ne

samo u ovim tzv. katoličkim.«

Na pitanje što se čeka s početkom postupka kauze na biskupijskoj razini u nadležnoj Mostarsko-duvanjskoj biskupiji, fra Miljenko je odgovorio: »Držim da je ipak dobro što se ovaj prvi, istražni dio, naizgled ovoliko protegnulo. U kauzi je to zapravo na jedan način najvažniji dio. Na temelju dokumenata, svjedočenja... koji se tada skupite te dokumenata iz arhiva, što ih treba prikupiti Povijesno povjerenstvo koje počinje djelovati početkom kauze na biskupijskoj razini, sve se zapravo temelji. Tako mi sada točno znamo čime raspolažemo te možemo uzeti skupinu onih koji imaju najbolje, najčistije dokaze i "gurati" ih prema službenom

priznanju mučeništva. Time ujedno ulazimo u srž čitavoga postupka te puno lakše možemo pokrenuti kauzu za neku drugu skupinu, zahvaljujući i novim dokazima u njihovu korist. Ujedno smo se kroz proteklo vrijeme potrudili, koliko je moguće, pronaći i sve posmrtno ostatke naših pobijenih franjevaca tako da ih možemo dostojno pokopati. Ako Bog da, uskoro bi se moglo čuti za određene novosti u ovoj našoj kauzi.«

Bilo je govora i o laganu zastoju u radu Komisije HBK i BK BiH za hrvatski martirologij nakon smrti prvoga gospičko-senjskog biskupa Mile Bogovića. Fra Miljenko je ovako rekao na to: »U zreniku mučeništva biskup Mile

Bogović bio je jedinstvena pojava u hrvatskom narodu. Razmišljao je o mučenicima, o našoj mučeničkoj povijesti iz dubine svoje poštene duše. I zbog toga je i mogao pokretati sve to što je pokretao. Danas, istina, nema takve jedne ličnosti među nama, do sada, ali to ne znači da se Crkva, pritisnuta ovim i onim, i dalje ne bavi temom mučeništva. Ta i kako bi mogla prestati!? Mučeništvo je u temeljima kršćanstva i mučenici su nepresušni uzor za vjernike, ali i za društvo u cjelini. Nažalost puno je toga danas svaljeno samo na leđa Crkve. Uzmimo spomenutu Komisiju. Ona se između ostaloga bavi i popisom pobijenih, što bi zapravo trebale učiniti hrvatske vlasti. A zadatak Crkve je, pak, da među

svim tim pobijenima prepozna kandidate za mučeništvo i uznastoji da oni jednoga dana budu uzdignuti na čast oltara. Boriti nam je se svima da nam pojam hrvatskoga mučeništva postane još jasniji, ne samo u jugokomunističko vrijeme, nego i u vrijeme Turaka, prve Jugoslavije, Domovinskoga rata...«

Fra Miljenko je govorio i o osobama koje i dalje tvrde kako su fratri bili legitiman vojni cilj, o rasvjetljavanju ubojstva trojice hercegovačkih franjevaca u jami Golubinka u selu Mratovu, kao i povlačenju hrvatskih biskupa od daljnjeg održavanja sv. mise i komemoracije na Bleiburgu. Cijeli razgovor može se pročitati na stranicama portala pobijeni.info. ✍

Biskup Komarica predslavio sv. misno slavlje na Groblju mira u sklopu hodočašća banjolučkih svećenika u Hercegovinu

Bile, 14. lipnja 2023.

MARIJANA TOMAŠEVIĆ /
grobljemira.info

Hodočašće banjolučkih svećenika u Hercegovinu započelo je danas dolaskom hodočasnika u Široki Brijeg ispred samostanske crkve Uznesenja BDM u 10.00, gdje su ih dočekali širokobriješki franjevci te ih odveli u samostan na osvježenje. U 10.30 slijedilo je klanjanje koje je predvodio fra Valentin Vukoja. U 11.00 hodočasnici su pošli u obilazak samostana i njegova sadržaja. Posjetili su grob u crkvi u kojemu se nalaze pronađeni zemni ostatci franjevaca koje su jugokomunisti ubili u Drugome svjetskom ratu i poraću, njih 24-orice. Također su posjetili i ratno sklonište u kojem su 7. veljače 1945. ubijena i

zapaljena 12-orica franjevaca iz samostana, o čemu im je ovom prilikom govorio fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subrača«. U samostanskoj blagovonici za njih 15, na čelu s biskupom Franjom Komaricom, priređen je bratski ručak. Poslije njega proveli su još neko vrijeme na Širokom Brijegu u obilasku Franjevačke galerije i muzeja.

Zaputili su se nakon toga prema Memorijalnom centru Groblje mira na Bilima, gdje su okupljeni u zajedništvu u 14.30 slavili sv. misu u crkvi Sv. Josipa Radnika. Misno slavlje predvodio je njihov duhovni pastir biskup banjolučki mons. Franjo Komarica. Podsjetimo, on je i prošle godine predvodio sv. misu na Groblju mira u povodu blagdana sv. Josipa Radnika.

U svojoj današnjoj propovijedi tumačeći evanđelje biskup je naglasio: »I u ovom našem vremenu, našem životnom okruženju, prečesto čujemo ove riječi iz Psalma 88, najtjeskobnijega od svih 150 psalama. Riječi su to starozavjetnog vjernika koji unatoč svemu što ga je snašlo nije posumnjao u Boga kao svoga spasitelja nego mu se s pouzdanjem obraća. Ne proklinje Boga nego vapi za Njim. Možemo pretpostaviti koliko se stotina tisuća, ali i stotina milijuna puta ovaj ili sličan vapaj patnje i osjećaja ostavljenosti i zaboravljenosti vinuo iz usta naše ljudske, kršćanske braće i sestara tijekom svih prošlih stoljeća i tisućljeća, napose tijekom prošlog najkrvavijeg stoljeća u ljudskoj povijesti. Takvi su bili i vapaji tisuća naših sunarodnjaka čija su imena zaslugom velike ljubavi, velikog

rodoljublja i domoljublja, velike požrtvornosti, upornosti i sloge svećenika i vjernika Kristovih, ispisana na križevima ovoga Groblja mira, jedinstvenog u našem hrvatskom narodu. Ovo spomen mjesto Groblje mira poticaj je i nama da se ne samo danas na našem godišnjem zajedničkom hodočašću sjetimo u molitvama desetina tisuća naših braće i sestara, naših sunarodnjaka i članova drugih zajednica naše biskupije i naše Crkve čiji su životi prije 80-ak godina i kasnije nasilno bili prekinuti zlosiljem nekih njihovih suvremenika koje je sotona zaveo.«

Nakon sv. mise nazočne je u ime domaćina pozdravio fra Miljenko Stojić, duhovnik Memorijalnog centra

Groblje mira koji je hodočasnike zajedno s djelatnicima proveo kroz Memorijalni centar te ih pobliže upoznao s cijelim projektom. Neki od nazočnih svećenika već su prije imali priliku posjetiti ovo spomen mjesto te su svojim osvrtom posebno pozdravili razvijanje ovog središta koje je od velikog značaja za hrvatski narod, odnosno za promicanje istine o povijesti našega naroda.

Hodočasnici su s velikim zanimanjem razgledavali križeve koji su postavljeni na Groblju mira, zastajući posebno pokraj križeva na kojima su podatci najmlađih žrtava, kao što su žrtve iz banjolučke župe Krnjeuše, i tu su se još jednom pomolili za sve njih. Također su s oduševljenjem obišli

nedavno postavljeni spomenik Pietà ili Oplakivanje Krista koji prikazuje Blaženu Djevicu Mariju kako u krilu drži mrtvo Isusovo tijelo. Pred njim su se zajednički fotografirali da bi za trajno zabilježili posjet Centru.

Nakon pohoda Groblju mira okrijepljeni duhovnošću ovog mjesta te zahvalnošću na ovom povijesnom danu koji će donijeti još veće plodove povezanosti, hodočasnici su nastavili svoj program obilaska Hercegovine. Zaputiti su se prema sljedećem mjestu svoga hodočašća, župi Klobuk i Šiljevištu, rodnom mjestu Časnoga sluga Božjega Petra Barbarića. Sutra nastavljaju put prema franjevačkom samostanu na Humcu. ✍

Sjećanje na žrtve iz župe Ružići

Ružići, 22. lipnja 2023.

IVAN MAJIĆ

Prvi dan trodnevice u Ružićima u čast sv. Ivana Krstitelja započeo je 21. lipnja molitvom pred kipom sv. Ivana te euharistijskim slavljem. Sv. misu predvodio je vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« fra Miljenko Stojić, a sumisio je župnik fra Tomislav Jelić. Sv. misa služena je u sjećanje na sve žrtve rata i poraća, buna i zlosilja kroz prošla stoljeća iz župe Ružići uključujući posebno fra Zdenka Zupca kojega su kao župnika jugokomunisti 1945. odveli iz ove župe i ubili te fra Maksimilijana Jurčića, rodnom iz ove župe a ubijenog u Vrgorcu.

U svojoj propovijedi fra Miljenko je sv. Ivana Krstitelja stavio kao velik primjer kako težiti za svetošću. Spomenuo se i svih onih koji su nastradali u prošlim ratovima te kako je Europa izgubila kompas i skrenula s pravoga puta: »Koliko god nastojali duhovno se ne uprljati, to nam se dogodi. Ova je zemlja krhka te su grijeshili i najveći sveti. Jedan je od njih i sv. Ivan Krstitelj. Ali ono što je njega i njih učinilo svetima jest da su se ustrajno borili protiv te ljudske slabosti postajući tako svakim danom sve čišći i čišći, odnosno sveti. Pođimo

i mi večeras njihovim primjerom. Uklo-nimo iz svoga života sve što nas sputava na putu prema svetosti te budimo ljudi koji oko sebe šire samo dobro. A ujed-no se molimo ne samo za sebe nego i za one naše pobijene u ratovima, bunama i vremenu zlosilja.« Fra Miljenko je ispri-čao kratku priču o trojici vozača koji su pitani bi li vozili po rubu kada bi ih se zaposlilo i spomenuo se pokojnog fra Zdenka Zubca te naglasio: »Ljudska je napast, koja i nas zna snaći, da vozimo po rubu ili blizu njega. I na kraju nam to ne donese ništa dobra, nego samo nevo-lje. Stoga je potrebno pribрати se i uvijek znati gdje nam je mjesto. Ono zacijelo nije tamo kamo nas pokušava odvesti trenutna uljudba, nego tamo gdje nam Bog pokazuje svojom svemoćnom ru-kom. O svemu ovome vašim je pređima zacijelo govorio župnik fra Zdenko Zu-bac. Boravio je ovdje u ovoj vašoj župi kada je ona bila puno nerazvijenija nego što je sada. No, to nije bio razlog da je napusti, ljubio je ovu župu i njezine župljane. Sve je posvjedočio i svojom krvlju kada su ga na put bez povratka odveli oni koji su odveli i mnoge vaše te poslije svega zlostavljali vas sve do Do-movinskoga rata nastojeći se ulagivati bezbožnim i zlim vlastima. Ni fra Zden-ko ni vaši pređi nisu se ničega i nikoga

bojali. Bojali su se samo svoga Boga, ali ne strahom koji te sapinje nego sviješću da se nešto ne smije činiti. I zbog toga ih se trebamo sjećati sa zahvalnošću. ... Zapadna Europa koja nam se nameće kao uzor davno je skrenula s toga puta. Zbog toga joj se događa da gubi samu sebe. Neki drugi postaju njezino biće unoseći svoje vrijednosti. A mogla je tako sretno živjeti. Bog ju je preko kr-šćanstva obdario obiljem materijalnoga bogatstva, a ona je samo trebala pristati još uz ono duhovno. Ali joj se nažalost nije dalo, jer se umislila. Mi se nemojmo umisliti. Vratimo se večeras svojim obi-teljima i svome mjestu obogaćeni onim što smo čuli kroz današnja svetopisam-ska čitanja i zaključili na temelju svoga kasnijega razmišljanja. A ja sam samo htio pomoći u svemu tomu u skladu sa svojim skromnim snagama.«

Pred kraj misnoga slavlja fra Miljenko je izmolio molitvu za pokojne i odrje-šenje njihovih grijeha, a palih kao žrtve prošlih ratova, buna i zlosilja iz župe Ru-žići.

Prva večer trodnevice završila je kla-njanjem pred Presvetim Oltarskim Sa-kramentom koje je predvodio župnik fra Tomislav Jelić. Zamjetan broj vjernoga puka Božjega nazočio je svemu u crkvi i lijepo uređenom crkvenom okolišu. ✍

Široki Brijeg (II.)*

PIŠE: DR. FRA OTON KNEZOVIĆ

Mučeništvo Širokog Brijega

Početkom prosinca te godine opet se razvijala žestoka bitka s partizanima za Široki Brijeg. Došlo ih veliko mnoštvo sa strojnicama, bacačima i običnim puškama. Svake noći pred zoru. Huka i buka, vriska vojske, kao da su na svadbi! Nijemci se samo čude bezobzirnosti i ustaša i partizana, jer i jedni i drugi navaljuju pjevajući i vrišteći, kao da idu u svatove! Ostati ili poginuti, kao da im je jednako. Došla su tri generala iz Mostara sa svojim četama da upravljaju bitkom za posjed Širokoga Brijega.

U najvećem jeku borbe, stigla je jedna partizanska brigada iz Dalmacije na Trn polje, te sa zapadne strane puca topovima na samostan i crkvu. U crkvi je nešto čeljadi, koje izpovijeda fra

Stanko Kraljević. Divan je čovjek. To je stara japija, kako su svi govorili. Po visok je, razrastao, uspravan kao štap, visoko čelo, oči plave, lice po široko, mladenačko, rumeno, nijedne bore na njemu, iako je fra Stanko u 72. godini života! Tjeme je velike glave ćelavo, ali se sijedo-bijela kosa još dobro drži po ostalom dijelu glave. Ide uspravno, kao da mu je tek pedeset godina. U mladim godinama bio je profesor u sjemeništu i odgojitelj mladeži, kasnije župnik po raznim župama i gvardijan (starješina samostana) na Širokom Brijegu 14 godina uz prekide. On je rođen u Mokromu, a stric mu je bio fra Anđeo Kraljević koji je doveo fratre iz Kreševa 1844. na Široki Brijeg, i poslije postao biskupom u Mostaru. Fra Stanko je bio neobično trijezan, bistar i duhovit čovjek. Bio je eto 14 godina starješina u velikoj samostanskoj obitelji i u

vrijeme rata i u vrijeme mira; bilo je i gladovanja i svakojakih poteškoća, ali ga nisam nikada vidio ljutita, potištena, klonula ili srdita. Resila ga je prirodna dobrotu i redovnička samozataja, bio je vječito raspoložen i nasimjan, ozbiljan, ali i šaljiv prema potrebi i društvu. Bio je točan kao sat od mladosti. Išao je redovito spavati u devet sati naveče, a ustajao bi jutrom u četiri sata. Prvi je čitao svetu misu svako jutro, pomolio se i sjeo u izpovjedaonicu. On je najviše izpovijedao. Nedjeljom i svetkovinama dolazilo bi veliko mnoštvo svijeta na svetu izpovijed, pa bi on ostajao u izpovjedaonici po šest do osam sati. Izpovijedali su i drugi svećenici, ali ipak ne toliko koliko on. On je svako jutro bio u izpovjedaonici.

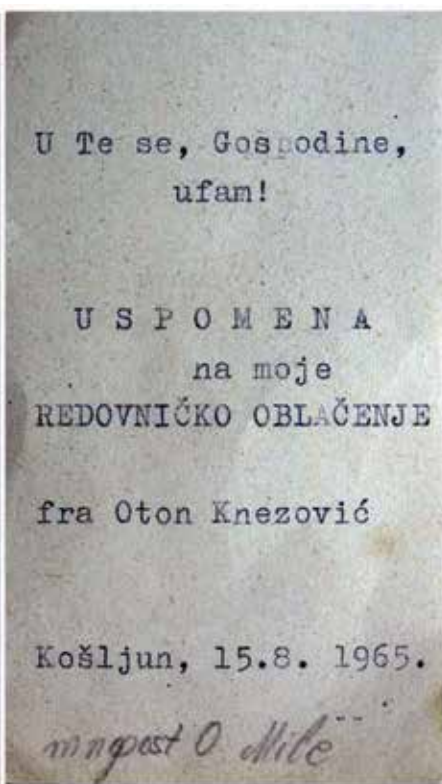
Jednoga dana razgovarali smo u zbornici o težini našega položaja. On nam je govorio da će nas bombardirati saveznici, kad ih naruči Tito. Možemo jednoga dana ili jedne noći ostati svi mrtvi. Bombe će nam porušiti ove velike i divne zgrade, koje su plod franjevačkoga rada i aktivnosti kroz sto godina. Nijemci su nepošteno učinili što su se smjestili baš u naše zgrade i izvrgli nas tolikoj pogibli. Tada su ga neki pitali:

– Što ćemo sada, oče fra Stanko?

– Fra Oton se dopisuje s Poglavnikom, piše članke u novine, on bi morao kapu u šaku i tražiti spas. Mogli bi se razići i drugi mlađi kojekuda po sjevernim župama ili dalje. Ostat ćemo ovdje mi starci, gvardijan, župnik i pomoćnici, pa što nam Bog dadne.

Fra Didak Burić veli mu:

– Za fra Otona ne govorim ništa, ali mi ostali nismo nikomu krivi ništa. Ne znam zašto bismo morali bježati. Fra Didak je visok, crnomanjast, mršav i bolehljiv profesor francuskoga jezika. Škole je svršio na Sorboni u Parizu.

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo neke gramatičke pogreške ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

Čovjek je na svom mjestu i obćenito zvan »Dobričina«.

– Vi niste krivi nikomu ništa, rekoh. Molim, što sam ja kriv?

– Ne srdi se, fra Otone, što ću ti reći. Ti si žegaran čovjek. Dobar si i svatko te hvali, ali brzo planeš, jer si temperamentan. Rekneš svakomu istinu u lice i nemaš dlake na jeziku ni biskupu, ni provincijalu ni ministrima ni inspektoru! Ti imaš pravo redovito uvijek, ali drugo je pitanje, je li baš zgodno reći svakomu sve ono što misliš o njemu! Dobro ti je rekao fra Stanko: kapu u šaku i bježi!

– Ja se ne osjećam kriv ni u čemu. Pa nisam toliko ni pisao za vrijeme rata. Ali ja sam govorio i privatno i u crkvi s propovjedaonice protiv svih koji krše Božje i ljudske zakone. Osuđivao sam i izgrede pojedinaca na ustaškoj strani.

– Baš radi toga što si pisao i govorio protiv svakoga, bježi ako ti je draga glava! dovikuje mi gvardijan fra Andrija Jelčić. Moj meštre, ne će oni pitati nikoga od nas jesi li kriv ili nisi, nego jesi li svećenik i Hrvat.

– Pa svi smo fratri svećenici i Hrvati ovdje! A ne možemo svi bježati!

– Fra Otone, mi te ne gonimo, nego mi ti savjetujemo da bježiš, jer bi nas mogli poubijati sve radi tebe! veli mi fra Mariofil Sivrić, mladi vikar samostana. Znađu Srbi da si ti dao Pašiću i Aleksandru bosanski grb! Ne će oni tebi to nikada zaboraviti ni oprostiti! Srbi su to!

– Pa ja sam imao pravo! Kako je mogao Pašić kao predsjednik države Srba, Hrvata i Slovenaca izjaviti u Sarajevu 1922. ovo: »Bosna i Hercegovina jesu dve srpske klasične zemlje, dve najčistije srpske zemlje, bre, i nitko ne može biti u njima činovnik, tko nije radikal ni Velikosrbini!«

– Srbi mogu govoriti sve, ali mi ne smijemo ni pisnuti! Veli mi fra Tadija Kožul, mladi profesor klasičnih jezika.

– Ali ja smijem bogme i ja sam mu odgovorio člankom »Čija je Herceg – Bosna?«. Odgovorio sam mu onako,

kako je zaslužio!

– E pa sad put pod noge, sokole moj, veli mi fra Martin Sopta, filozof.

Dok mi tako razgovaramo, bane u zbornicu mladomisnik fra Bosiljko Kordić. Došao od kuće iz sela Grljevići, koje je nasred puta između Širokoga Brijega i Vitine kod Ljubuškoga. Veli nam:

– Poštovani oci! Bio sam kod kuće u Grljevićima nekoliko dana. Jučer mi je došao u roditeljsku kuću neki rođak partizan. On je krasan i mlad momak i nitko živ ne zna kako je on otišao među partizane. Ne govori ni on, da ga ne bi možda ubili. Možda su ga negdje zarobili i prisilili da ostane kod njih! Ne smije ih izdati, jer će ga ubiti danas sutra! On mi kaže: »Fra Bosiljko, molim te, otiđi odmah na Široki Brijeg i reci fratrima neka bježe kud kamo! Ja sam čuo neki dan na Posušju kako se ti partizani razgovaraju među sobom: "E, bre, nijedno mesto u Jugoslaviji ne će tako grdno nastradati kao Široki Breg!" Oni će sigurno poubijati fratre, kao što su poubijali i tolike druge naše svećenike! Leti i kaži im neka bježe bilo kuda!« Takva je poruka, a vi poštovani oci, kako znate.

Fra Stanko izišao na crkvena vrata i u isti ga čas pogodilo topovsko tane u junačko čelo, probilo se unutra, oštetilo jedan crkveni kameni stup i srušilo kip na oltaru sv. Ante! Partizani opalili top s Trna u crkvu. Nekoliko topovskih hitaca pogodilo je krov, toranj i veliki prozor na crkvi.

Među nama nastala strava. Žao nam fra Stanka iz duše. Kud će sudbina baš na nj, kad nam je valjao svojim mudrim i očinskim savjetima toliko! Otišli smo u crkvu, pomolili se Bogu za njegovu dušu i sutra ga pokopali.

Fratrati se smeli i ne znadu što će. Jedan mačekovac i desna ruka dra Bariše Smoljana imao vezu s partizanima već duže da se osigura na vrijeme. Partizani poručivali po njemu: »Neka se fratri ne

boje ništa. Nikomu ne će pasti ni vlas s glave, osim tko je bio ustaša zločinac. No i njemu će suditi narodni sud, pa što mu bude!« Tako nam je poručivao i jedan partizan iz Mostara, sin nekoga fijakerdžije Ernesta, koji je bio Talijan iz Trsta, ali se pohrvatio u Mostaru.

Dr. fra Marko Dragičević, fra Nevenko Mandić i fra Bono Andačić otišli na sjever u brda u župu fra Metoda Puljića Izbično. U slijedeću nedjelju fra Marko držao pučku misu u Izbičnu, a fra Metod se vratio u Mostar. Baš kod pretvorbe stignu neki partizani s puškama i samokresima u kapelicu, svuku fra Marka i odvedu svu trojicu nekuda. Fra Marko reče narodu da bude miran, da se pomoli za njih, jer je njihova sudbina poznata. Nikada o njima ni traga ni glasa. Čobani su pretraživali jame i pećine u brdima, ali ništa!

Bivši provincijali dr. fra Krešimir Pandžić i profesor fra Augustin Zubac, fra Zvonko Grubišić i neki klerici otišli u drugu susjednu župu Mostarski Gradac da se zaklone od bombardiranja samostana. Neki otišli opet u Mostarsko Blato k župniku, ali većina fratara i klerika ostala u samostanu.

Jedne noći navalili odmah s večera partizani na varošicu Lišticu. Dakle obkolili su Široki Brijeg s tri strane, otvorena je još samo istočna strana prema Mostaru. Nijemci dovukli pojačanja iz Mostara, skupila se seljačka i ustaška milicija, koju Nijemci vježbaju i šalju u prve redove. Moraju braniti Široki Brijeg pod svaku cijenu, dok se njihova vojska ne povuče iz Crne Gore, istočne Hercegovine i zapadne Srbije koja graniči s Crnom Gorom.

Borba se vodi dan i noć! Stigla partizanska pojačanja iz Dalmacije. Tito ljut, zašto se tako odugovlači osvojenje ustaške kule na Širokom Brijegu. Došli topovi, tankovi, borna kola iz Dalmacije i tisuću partizana iz Dalmacije,

većinom bez pušaka i ikakva oružja. Moraju navaljivati na kulu hrvatstva i katolicizma u Hercegovini! Moraju razarati gimnaziju i konvikt, gdje su uglavnom njihovi sinovi učili i stanovali. Oni katolici i Hrvati! Pa još golim šakama, da ih izgine što više! Takova je đavolska srbska taktika i kod četnika i kod partizana! Kad se radi o propasti i što jačem poniženju Hrvata, onda su jednaki i isti.

Topovi gruvaju, bacači zuje, strojnice štekću, puške cijuču, pogađaju ljude i zgrade, a saveznički bombarderi siplju bombe. Jedna je pala na crkveni krov. Druga je udarila u središte gimnazije i zapalila je. Izgorjela je krasna knjižnica koja je imala sto tisuća knjiga i mnoge stare rukopise!

Sve je izgorjelo: i ljetopisi, matice, đачki zapisnici, svjedočbe i djela u rukopisu od pojedinih profesora. Sva povijest ovoga znamenitoga zavoda od sto godina sada je u pepelu!

Druga je avionska bomba pogodila u đачki konvikt baš u sobu oca upravitelja, koji se u to vrijeme bio skrio u vodenici ili našoj mlinici pod Brijegom. Iz svoje sobe bio je prokopao podzemni tunel prema dvorištu, u nj sakrio masti, plahta, deka, novca i ostalog materijala. Sad je bomba pogodila i sve uništila!

Veliki požar uhvatio gimnaziju i konvikt te suklja kao plameni jezici prema nebu. Sva okolna sela i brda promatraju s užasom tu nesreću svojih sinova, svojih fratara i svećenika, svojih glavnih kulturnih i vjerskih središta.

Ustaše i Nijemci brane se očajnički iz zapaljenih i porušenih zgrada. Njihove strojnice i topovi kose partizanske redove kao žito u klasu! Još bi ih tako šišali da nisu partizanski tankovi s Trna obišli brdo i s južne strane došli pod konvikt i samostan. Nijemcima i ustašama još je otvoren put da se povuku prema Mostaru.

Partizani navaljuju u masama, jer su se skupili sa svih strana u tisućama.

Došlo im naređenje da moraju zauzeti Široki Brijeg, jer ne mogu inače presjeći povlačenje njemačkoj armiji s Balkana. Došli partizanski generali: Koča Popović, Peko Dapčević i drugi da ravnaju jurišima na samostan i gimnaziju. Nijemci i ustaše ne mogu se više održati, jer zgrade su već u punom požaru i razaranju. Povlače se! Partizani nadiru u svom bijesu, da ih potuku i zarobe. No oni se junački brane i odstupaju stopu po stopu. Već su se spustili u varošicu Lišticu. Građani u smrtnom strahu od bomba, topova i pokolja. Mnogi su pobjegli pod Ćavarovo brdo u njemačke bunkere.

Partizani su otišli sjevernim brdima od Širokoga Brijega prema Mostaru, da presijeku povlačenje Nijemcima i ustašama. Potjerali su i fratre iz Mostarskoga Graca, stjerali ih k varošici Lištici, stavili im u ruke strojnice te kao ustaše poplegli po zemlji i pucaju u partizane. Tako su ih fotografirali! Tu su ih pomlatili i rasjekli na komade!

Čim su ustaše i Nijemci ostavili samostan i povukli se prema Mostaru, pojavili su kao hijene partizani u samostan. Fratri su se za vrijeme tih krvavih juriša i bombardiranja nalazili u crkvi, Bogu se molili i očekivali strašni sud. Stigao i Koča Popović s Pekom Dapčevićem. Odmah su fratre istjerali iz crkve, svrstali ih pred samostan, neke odveli još dalje u crkveno dvorište, poplegli ih za niski zid, stavili im u ruke strojnice, kao da pucaju u partizane koji navaljuju odozdo cestom od konvikta. Uslikali ih! Druge su poredali odmah do štale, stavili im puške u ruke, povikali partizanima koji nadolaze u rojevima: »Gledajte, drugovi, ovih ustaških zlikovaca u fratarskim mantijama kako na vas pucaju.«

Među fratri bio je i fra Marko Barbarić od 80 godina. Bio je povisok, mršav kao smrt, dosta sijed. Imao je siromah tri operacije u Beču od koinokosa, izrezali mu svu crnu jetru i ostao

boležljiv kroz dugo godina. Stare dane provodio je na Širokom Brijegu u postu i molitvi. Bio je željan znanja, te je uvijek čitao sve do čega bi došao. Čitao je sve novine, pače rješavao i one zagonetke iz njih! Ali najradije je čitao knjige o zvijezdama i govorio nam kako će ljudi brzo ići na Mars! Svi smo ga zvali »Astronom« radi njegove ljubavi za astronomiju. Bio je dobra duša, upravo bezazlen. Nije se nikada uplićao u tuđe poslove, nego je živio posve skromno i povučeno. On je brat časnog sluga Božjega Petra Barbarića koga želimo vidjeti na oltaru kao sveca. Imao je dva imena: »Dobričina« i »Astronom«.

Dakle toga starca od 80 godina položio je Koča Popović pred samostanom uz jednu bukvu, stavio mu strojnicu u ruke, pozvao partizane da vide kako u njih puca! Partizani navaljuju i padaju, a on ih šiša iza bukve! Tako su ga uslikali!

Svim fratri izrekli smrtnu osudu. Partizani su se uvukli u samostanske prostorije, u njima će stanovati i čuvati fratre za sjutrašnji dan!

Ujutro su fratri primili svetu pričest, potrošili svete hostije da ne padnu u ruke bezbožnicima – srbokomunistima. Ovi su ih izveli pred samostan, poplegli ih na zemlju, stavili im u ruke strojnice; odozgo ide četa partizana, a fratri tobože pucaju na njih! Fotografirali su ih u tome položaju, a te su slike išle kasnije u stotine primjeraka po svim srbokomunističkim listovima, lijepljene po zidovima svih gradova; radio govorio dan i noć kako su ustaški zlikovci u fratarskim mantijama platili izdaju Srbije i Jugoslavije! Spikeri su govorili preko radija cijeli mjesec dana o fratri na Širokom Brijegu i o njihovim zločinima prema narodu i zemlji! O tome su i novine pisale svaki dan, a časnici su držali vojsci predavanja i govore o Širokom Brijegu, o fratri ustašama i zlikovcima koji su razoružali srbsku vojsku. Slali su i u

svjetsku štampu te slike i izjave o zločinima fratara na Širokom Brijegu i u cijeloj Hercegovini protiv naroda! Svi su ti izvještaji i predavanja završavala stalno riječima: »Ali platili su ti zlikovci u fratarskim mantijama svoju izdaju naroda i zemlje!«

Poslije toga digli su fratre sa zemlje, skupili ih u grupu, polili benzinom i žive zapalili!

Dne 7. veljače 1945. svjedočilo je na Širokom Brijegu 28 franjevac, a u cijeloj Hercegovini 68, svjedočilo je u ognju i krvi za Boga, za slobodu, za domovinu i za Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske! Svjedočili su pjevajući zanosnu himnu »Tebe Boga hvalimo« i gušeći se u plamenu.

Partizani su zaposjeli samostan i zgrade, koje su ostale pošteđene od bombardiranja i požara, a svi su ostali odredili tjerati ustaše i Nijemce koji su uzimali u Mostar. Uzimali su cestom braneći se, a partizani su išli sjevernom stranom po brdima i neprestano pucali u njih.

Kad su stigli na Žovnicu, bila je skoro večer. Žovnica je klanac na zapadu Mostara koja se strmenito spušta u grad prijekim putačama, a cesta se spušta lagano mnogim okukama i serpentinama (vijuganjima). Iz istočne Hercegovine spuštaju se cestom Nevesinja posljednje njemačke čete u Mostar. Partizani su skupili svu svoju snagu da zapriječe uzmak ustašama i Nijemcima iz Mostara. Sa Žovnice gruvaju partizanski topovi na istočnu stranu grada kuda se spuštaju njemačke čete. Partizani zaposjeli sva velika brda sa zapadne, južne i sjeverne strane Mostara i tuku oružjem bez milosrđa. Nijemci i ustaše uzvraćaju pucanjem, koliko mogu.

Nijemci i ustaše napustili su već sve tvrđave na Humu i iznad sjevernog logora, a tako i na biskupovoj glavici u vinogradu, jer se misle žurno povlačiti prije nego im presijeku željeznicu, cestu i putače prema Sarajevu. Čim se

povlačila vojska iz Hercegovine, povlačilo se i veliko pučanstvo s njome. Svi su strahovali od srbokomunističkih klanja i paleža. Tako se već tjedan dana sleglo silno mnoštvo naroda iz Hercegovine u Mostar, da dijeli sudbinu s vojskom.

Ova noć bila je strašna, upravo kao u Danteovu Paklu. Kiša je lijevala svom snagom, velika pomrčina svuda, osobito u ovoj dubokoj kotlini Mostara i Bijeloga polja, sjeverno od grada prema Sarajevu. Sve ceste u gradu pune kola, topova, naroda, da se ne može čovjek maknuti. U to ogromno mnoštvo siplju partizanski topovi i strojnice smrt i pokolj. Spustili se napokon s brda i oni, te nastao po ulicama i kućama grada pakleni pokolj. Ništa se ne vidi, nitko nikoga ne raspoznaje, svak svakoga tuče i kolje noževima i zubima, samokresima i strojnicama, da je strahota. Žene nariču, djeca ciče, starci plaču, ranjenici ječe i zapomažu, partizani urlaju i kriče, psuju i kunu, da se zemlja trese od užasa tih kletava! Cestom teče ljudska krv i slijeva se u bijesne valove mutne Neretve. Topovi grme i

ruču, strojnice štekću, avioni zvrče po mračnome zraku, bacaju bombe, puške pucaju i ručne granate cijuču kroz cijelu noć od Mostara do Bijeloga polja.

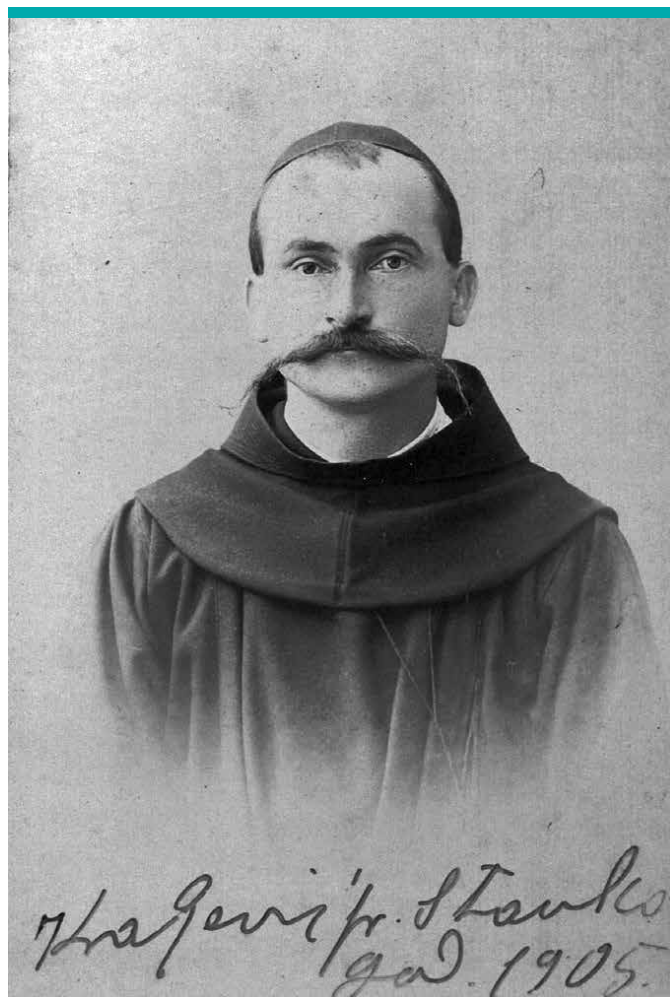
Sjutra oko osam sati nebo se razgalilo, sunce zasjalo i pokazuje svijetlim zrakama na deset tisuća nesretnih ljudi koji leže po ulicama Mostara i po zemlji Bijeloga polja u krvi, blatu i smradu. Strašno ih je gledati! Svi iznakaženi, izmrcvareni, razdrobljeni i isječeni na komade! Ledena smrt slavi slavlje nad ludošću i divljaštvom ljudske djece. Obilna joj žetva kao rijedko kada. Oj ljudi, kada ćete se dozvati pameti? Zar ćete zbilja ogreznuti u grijehu i krvi te uvijek rješavati svoje zadjevice na ovako okrutan i zvjerski način?

Broj ranjenika bio je još veći. Ostatak se povlačio dalje prema Sarajevu. Kroz hladne zimske kiše, snjegove i vjetrove koji ugone studen u kosti.

(nastavlja se)

dr. fra Oton Knezović, *Široki Brijeg*, Drinapress, Valencia, 1967., str. 102. – 122. ✍

Prisjećanja bivših đaka na svoje profesore iz **Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu***

FRA STANKO
(PETAR) KRALJEVIĆ

Rođen 1871. u Mokrom. Pučku školu je učio u rodnom mjestu, gimnaziju u Širokom Brijegu. Bogosloviju u Rimu. Djelovao je

samo kao vjeroučitelj u profesorskom smislu na Širokom Brijegu. S puno smisla za građevinarstvo i ekonomiju bio je vrlo upotrebljiv kao ekonom samostana i sjemeništa. Poznati ispovjednik, naročito klericima.

Partizani su ga streljali bez suda i spalili u protuavionskom skloništu 7. veljače 1945. godine u Širokom Brijegu.

Čovjek prirodan, jednostavan, znao bi pomiriti i sela poput kralja Salomona. Dostojanstveni misnik. Bio je kao mladić obolio (sušica) i oporavio se u župnom uredu u Čerinu, kasnije je postao »stokilaš«. Kao čovjek povučen i ozbiljan. Znao bi se našaliti na svoj račun, no i na tuđi. Đaci se tužili da ih je mogao bolje hraniti. Đaci bi ga potkradali za suhe šljive i šećer, a kada bi on davao »kao da rebra otkida«.

Poznata je jedna anegdota o njegovom odlasku iz Rasna (župe): »Ako sam nekome dužan neka odmah dođe i ja ću vratiti, a što se tiče dugova meni, ja praštam sve« (jedan je dobacio da nikome ništa nije ni dao). Ipak davao bi potajice, da drugi ne znaju, a za uzvrat je tražio da ovaj izmoli koji Očenaš za dobročinitelja. (V. Dg)

Kada su partizani došli i tovarili, bio je to veliki tovar, a mi smo dobili krišku kruha koju si mogao gledati. (M. Ju)

Nikada se ne bi naljutio. Bio je jednook. Rado bi išli k' njemu na ispovijed. Škrt je stvarno bio, govorio bi da ne može dati više, jer ne zna dokle će rat. (U. Lo)

Izvanredno pobožan kao svećenik. Bio je i fratrima s očinskim postupkom. Pitao se u imovinske stvari glede kuhinje. (F. Vi)

Kada bi bio samo jedan sjemeništarač otpušten, on bi naredio kuharu »Stojane manje krišku masla, jedan đak je manje«. (D. Be)

Zvali su ga seljaci »Ćoro« zbog ćoravosti na jedno oko. No čud mu je bila dobra, veseo je bio i nasmijan. (L. Ko)

Zadnji dan prije ubijanja neki navodno pod njegovim utjecajem nisu obukli habit, kojega su inače oblačili da bi izbjegli mobilizaciju, a eto to ih je tada spasilo, jer su partizani samo gledali na one koji imaju habit. (jedan koji je tako ostao živ)

Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010., str. 148. – 149. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

Proslav*

PIŠE: FRA BAZILIJE PANDŽIĆ

Mi, bivši đaci širokobriježske Franjevačke klasične gimnazije u koju smo se upisali kao djeca, a izašli iz nje kao zreli ljudi, ponajviše smo sa zebnjom pratili događaje koji su se 1944. i 1945. odvijali u tom kraju. Bili smo svjesni što su sposobni učiniti komunistički zločinci pod vodstvom ruskih komunista koje su potpomagali Englezi i Amerikanci. Ipak, nadali smo se da je u njima ostao tračak čovječnosti koji će iskazati prema nedužnima kad budu osvajali samostan i Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu. Međutim, prevarili smo se u svojim nadanjima. Izbezumljeni pred ljudskom nevinošću zločinci su upravo nad tim nevinim ljudima htjeli pokazati pravo stanje svoje zloće. Skupili su ih pa jednog po jednog nemilosrdno strijeljali i na koncu sve zajedno u protuzračnom skloništu polili benzinom i spalili.

U to vrijeme nalazio sam se u Rimu kamo sam otišao učiti crkvenu povijest. Godine 1945. morao sam završiti to učenje. Pisao sam doktorsku radnju o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji, proučavao rimske arhive o tom predmetu, ispisivao nađene isprave i nastojao što bolje osvijetliti povijest te biskupije. Budući da sam taj rad htio završiti na vrijeme, nisam se bavio drugim stvarima pa ni prilikama u širokobrižskom kraju. O njima sam čuo samo po pričanju drugih.

Znali smo da je vojničko stanje za naš narod vrlo nepovoljno jer su komunisti bili u boljem položaju, ali sve nam je ostalo bilo nejasno. Pred Božić 1944. došao je u Rim poljski franjevac fra Sabina Plehta koji se kao dušobrižnik poljskih vojnika nalazio na području koje

su zauzeli jugoslavenski komunisti. On je pričao da se oni strahovito ponašaju prema katoličkim svećenicima: optuživali su ih da su špijuni neprijateljskih snaga pa onda prema njima postupali na razne načine.

U ožujku 1945. u Rim je došao Marko Skoko, bivši đak širokobriježske gimnazije rodom iz Klobuka. Donio je vijest da su komunisti srušili samostan i gimnaziju na Širokom Brijegu i ubili šest frataru. Istaknuo je da je među njima pogubljen i moj stric fra Krešimir Pandžić. Iako njegovo izvješće nije bilo potpuno točno, iz njega smo mogli dobiti jasniju sliku o stanju u Hercegovini.

Potkraj ožujka 1945. u Rim je došla prva službena vijest o prilikama u Hercegovini koju je rimskoj kongregaciji De propaganda fide javio mostarski biskup Petar Čule. Za vijest smo doznali 1. travnja 1945. Toga dana išli smo čestitati Uskrs fra Dominiku Mandiću kojemu je prefekt spomenute kongregacije kardinal Pietro Fumasoni Biondi

telefonski javio da je dobio pismo od biskupa Petra Čule i pozvao ga da mu priopći vijesti. Biskup Čule je u tom pismu javio da su komunisti u Hercegovini ubili više od 40, a na Širokom Brijegu oko 20 franjevacu, odnosno, sve koje su zatekli.

U svibnju 1945. počele su dolaziti hrvatske izbjeglice u Rim. Svatko je pričao svoje doživljaje i prilike u kojima se nalazio. Od njih smo malo-pomalo saznawali stanje u Hrvatskoj. Iznenađile su nas vijesti o krvoločnosti komunista koji su samo u Hercegovini ubili 66 franjevacu. Od tada sam se i osobno počeo više zanimati tko je taj zločin počinio i iz kojih razloga.

Vrativši se nakon dužeg vremena u domovinu, u Zagreb, posebno me je ugodno iznenadila vijest da nekoliko bivših đaka širokobriježske gimnazije proučava kako su ubijeni širokobrižski franjevci te da o tome pripravlja knjigu. Predvodio ih je Jozo Tomašević – Koška koji je u moje vrijeme bio đak širokobriježske gimnazije, a sada ugledni inženjer i pisac. Podupro sam njihova nastojanja koliko sam mogao jer mi je bilo drago da nisu zaboravili ta vremena. Zbog toga svim srcem i sad podupirem pojavljivanje ovog pretiska knjige jer će se na taj način svjetlo sa Širokog Brijega širiti našom hrvatskom domovinom. Neka Bog pomogne one koji su je pisali i one koji se brinu o njezinu novom pojavljivanju.

U Zagrebu o Uskrsu 2010.

Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, travanj 2010., str. V. – VI. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku.

2023.

Uzrast: djeca

1. nagrada

Suze Širokog Brijega

PIŠE: ANĐELA GLAVAŠ, 9. a r.,
OŠ ANTUNA BRANKA I STANISLAVA ŠIMIĆA, DRINOVCI

Jednoga tužnog dana godine četrdeset pete
nad Široki Brijeg nadvila se tama.
Zločina strašnog franjevcu su bili mete,
ta neizmjerena žalost i tvrdi hercegovački kamen slama.

Bliski kao braća, kao suza i oko,
na svoje nisu dali pa im noževe zabiše duboko.
Na haljinama fratarskim odriješiše se čvorovi,
ono što nakon toga uslijedi strašni su i mučni bolovi.

Stijena i duša naroda našega oni su bili.
I vjere se Kristove nikad nisu postidjeli.
Zbog toga ih neprijatelj preziraše snažno,
krvlju njihovom povijest obilježiše važno.

Darovali su svoje živote toj zemlji tvrdoj,
tijelu njihovu nek' je vječni pokoj.
Duh njihov još nad Širokim Brijegom bdije,
jer žrtva njihova zaboravljena nikad nije. ✍

2. nagrada

Videozapis pobijeni *Hercegovački franjevci* uz pjesmu *Lađa spasa*

Marija Prlić, učenica VIII. a r. Osnovne škole fra Stipana Vrljića iz Sovića, nagrađena je 2. nagradom za videozapis i glazbeni uradak.

U sklopu videozapisa napravila je kratku prezentaciju o stradanju

hercegovačkih franjevaca. Prezentacija prati povijesni tijek ubojstva franjevaca, od prvoga ubijenog 1942. pa sve do 1945. kada su se dogodila najveća ubojstva, sveukupno 66 hercegovačkih franjevaca. Tijekom cijele prezentacije u

pozadini se intonira pjesma Lađa spasa koju pjeva Marija Prlić.

Prezentacija i glazbeni uradak mogu se pogledati na stranicama portala pobijeni.info (Odjek u puku + Glas o mučeništvu + Natječaj). ✍

3. nagrada

In te, domine, speravi

Učenici VII. razreda OŠ Ivana Mažuranića iz Posušja napravili su likovno djelo pod nazivom »In Te, Domine, speravi!« te za njega dobili 3. nagradu.

Djelo je to Kreativne sekcije koju vodi Anđa Pavković. U izradi ovoga likovnog uratka sudjelovali su: Sara Šego,

Karla Stipić, Ana Grubišić, Petra Jukić, Ivano Drago Bago, Roko Lončar, Ante Rezo, Lorena Buljan, Brigita Karamatić, Iva Marija Karamatić, Dinka Tomić i Emma Emanuela Lončar.

Rad se sastoji od 10 crteža na kojima se prikazuje crkva na širokom

Brijegu, franjevci, njihovo stradanje, ratno sklonište te na kraju 66 križeva s imenima pobijenih hercegovačkih franjevaca.

Cijeli rad može se pogledati na portalu pobijeni.info (Odjek u puku + Glas o mučeništvu + Natječaj). ✍

Uzrast: mladež

1. nagrada

Šezdeset šest

PIŠE: DRAGAN BOBAN, 2. e r., GIMNAZIJA FRA GRGE MARTIĆA MOSTAR

Pero mojih misli, krvlju tinte okaljano,
Britka sablj o žive riječi, Tišinom kovana,
Gorje pokopanih nadanja, grobom rođeno,
Vječna neopipljivosti gorućih istina;
Bezglasno zazivam ime vaše.

Koga drugog da nazivam spomenom utjehe?
Tko će jekom dodira voditi moje pero
Dok po neumitnoj bjelini krvvari grijehe
Što raspára ih šutnja vjekova, jer oporo
Lice pravde slijepo je, dah joj crn?

Prečasne Muze, kćeri Groma, zazivat' ne ću,
Tih devet zlatnih struna Apolonove lire –
Njihovi prsti niti slavnih era raspliću,
A meni bol, čežnja prošlosti duhom navire.
Struna il' je tiha, il' prepukne.

Da zovem Jedinoga, što nad nebesima sja,
Boga Abramova, Milosnog Oca Vječnosti?
Zašto, o zašto, kad oni koje obavlja
Gust pleter mojih versa, ove riječi blijedosti,
Zbog Njega živote izgubiše?

Noć. Bujnost zapaljene tmine, dodirom teče
Kao kaplja šutnje razlivena po beskraju.
Noć. Utjelovljenost beznađa, u tom smiraju,
Otupjelom savješću uzdahe boli siječe.
Zvijezde, oči anđela, zgasnuše.

Rekoše jednom kako tiha prisutnost mraka
Nije ništa više nego odsustvo svjetlosti.
Ali, u koliko se tih noći bez krjeposti
Nade, rodi goruća iskra, plamena zraka,
Ražareno svjetlo na raskrižju?

I u koliko će istih takvih crnih noći
Plameni jezici, nit mira u rodnom domu,
Sljedbenici Poniznog, utjehe nemoćnomu,
Djeca Siromaštva, dobri fratri, nebu poći,
Koliko će iskri bit' zatrto?

S NJIMA SU U RATNOM SKLONIŠTU GORJELE I NJIHOVE KNJIGE

Bože, o Bože Svevišnji, zašto tvoja premoć
Iz etera nebesnih odaja, rajskog visa
Slave, Vjekovječne Tišine zvjezdana krijesa,
Na vjerne službenike svoje neminovnu noć
Prosipa, umjesto blagoslova?

Na kamenu rođeni, kamenom pokriveni,
Krš oplodili Riječju, krš krvlju poškropili,
Narod svoj tješili, za narod svoj se borili,
Neretvom pojeni, Neretvom i oplakani,
Bezimen drhtaj u jeci šutnje.

Ubiše ih, ubiše, ubiše fratre naše,
Proždriješe ih silni jezici bezglave zmije.
Nema ih, nema i nema, dah nad njima bdije,
Zapaljen dah Behemota što nage im duše

Smrcu liši životnosti tijela.

Kome su sagriješili oni koji mir slave?
Što učiniše oni koji istinu poje?
Čime zavrijediše mukom zreti dane svoje,
U sne smrti utonuti, umorni od jave,
Ne habitom; bolom obgrljeni?

Bože, dodirnu li glas moj tvoje svete skute?
Smislu besmisla, zašto uzalud te dozivah?
Gorki razdor duha reče – pjevaj; i ja pjevah,
Ali riječi moje sad hladnoćom samo šute.
Orfejevim pjevom tama diše.

A tada, nadnaravnost bijeloga svjetla bljesnu,
Duhom mi propara, a padne veo tišine,
Pogledom Eje rastvori se koprena sjene;
Zjene, slijepe slobodom krinke, sjedinjenu snu
Dveri rastvore, prizor im sine:

Ponoćni osvit, prozračnost zgusnutoga zraka,
Poljanu Obzorja ispunja dubina mraka;
Mir. Krhotinama smrti odjeci bezglasja
Zlatovez pletu. Glasnom šutnjom zemlju obasja
I nebo, Šezdeset Šest križeva.

Na svakom od njih u kruti kamen uklesane
Riječi bijele, riječi jednake, riječi besane;
Kao Zakona Deset pisane pismom istim,
Tvrđi natpis krvlju progovara glasom čistim:
Nije On Bog mrtvih, nego živih. ✍

2. nagrada

Moj Brijeg

PIŠE: MARIJA SOLDÓ, 4. r., SREDNJA STRUKOVNA ŠKOLA, ŠIROKI BRIJEG

Ima jedan Brijeg,
Brijeg na vrhu grada
Na njem stoji crkva

Visoka, kamena, nepomična

Ne krije se od pogleda svojih građana
Njezina ljepota i raskoš

Vide se iz svakog kuta grada

Zvuk njezinih zvona
Dopire do svakog srca
Na tom Brijegu
Osjeća se miris doma

Jer,
Naši predci
Tu su kročili davno
I branili su Brijeg
I križ na vrhu crkve

Branili su križ, koji nam
i u najtamnijim noćima obasjava staze
Al' tamni oblak
Udario je snažno na naš grad
I tad crkva izgubi
I zidove i ljude

Ali danas,
Ona opet, baš kao nekad stoji

Visoka, kamena, nepomična ✍

FRA MIRKO ČOSIĆ, *POGLED NA ŠIROKI BRIJEG*, 1956.

Komunizam nije nikakva demokracija

Narod koji ne uspostavi vlastite kolektivne mnemotehnike ostaje dezorijentiran

Treba otvoreno razgovarati o bolnim ranama, o kulturi sjećanja i uvažavati jedni druge

RAZGOVARALA:
LUCIJANA KOŽUL

*N*aš je sugovornik u ovome broju glasila prof. dr. sc. Dražen Barbić, dekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Rođen je 1987. u Mostaru, osnovnu školu i gimnaziju pohađao je na Širokom Brijegu. Preddiplomski i diplomski studij politologije završio je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a doktorski studij politologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Bavi se područjima političke teorije, geopolitike, mirovnim studijima, kulturom pamćenja i politikama povijesti. Sudjelovao je u svojstvu izlagača na 30-ak znanstvenih konferencija te objavio 20-ak znanstvenih radova. Voditelj je i stručnoga tima u Institutu za društveno-politička istraživanja u Mostaru.

Kultura sjećanja jedno je od područja Vašeg znanstvenog zanimanja. Što kultura sjećanja kao općecivilizacijski doseg XXI. stoljeća obuhvaća?

Ne postoji nijedna zajednica na ovom planetu koja na ovako ili onako nema strukturirano pamćenje, tj. vlastitu prošlost prerađenu u kodificirane oblike koje je moguće reproducirati u sadašnjem trenutku. Drugim riječima, ljudska društva, što ih svakako diferencira od svih ostalih živih bića, imaju mogućnost i potrebu za »kolektivnom

mnemotehnikom«, specifičnim ugrađivanjem ljudi, događaja, artefakata, koncepata u samu srž kolektivnih identiteta. Preko tog pamćenja zajednice se reproduciraju, stoga je kolektivno pamćenje, kako ističe Jan Assmann, svojevrsan DNK svake samosvjesne zajednice. S druge strane, termin »kultura sjećanja« uslijed monstruoznih događaja tijekom Drugoga svjetskoga rata zadobio je i normativnu, civilizacijsku odrednicu. Poglavitito korijen vuče iz introspektivne potrebe njemačkoga naroda da se u poratnu razdoblju suoči s nedjelima vlastitih predaka i sunarodnjaka. Koncept se proširio i na sve one režime koji su imali kolaboracionistički teret, a zatim i na sva društva koja su proživjela kolektivne traume građanskih, revolucionarnih, totalitarnih i međuetničkih sukobljavanja. Kultura sjećanja u svojoj je biti potreba za suočavanjem s nedjelima, zločinima i traumama koje su počinjene kako u ime naših vlastitih kolektivnih identiteta tako i nad pripadnicima tih istih identiteta. Za nju je potreban snažan identitet, mnogo hrabrosti, iskren

odnos prema drugima i iznimno strpljenje. Pojednostavljeno, kultura sjećanja moralna je higijena svakoga kolektivnoga identiteta, a posebno onih koji su u svojoj povijesti imali iskustva s totalitarnim režimima.

Kako biste, sukladno važećim rezolucijama i deklaracijama, znanstveno definirali pojam totalitarnoga režima?

Vrlo jednostavno uzmemo li u obzir da se društvo kao struktura sastoji od

Jedan od razloga jugokomunističkog ubojstva franjevac na Širokom Brijegu jest taj da bi mogli zagospodariti hrvatskim narodom, ukrasti mu njegovu slobodu. Potrebno je zbog toga govoriti o svemu tomu i na pravi se način suočiti s našom prošlošću. To je još uvijek teško jer su jugokomunisti zaledili kulturu pamćenja za najmanje 45 godina. Tek Domovinskim ratom počinju se oslobađati zapretane uspomene i zacjeljivati rane.

MEMORIJALNI CENTAR GROBLJE MIRA U IZGRADNJI

mnoštva podcjelina te da svaka od njih obavlja određenu funkciju za cjelinu pa tako i politički sustav kao njezin odsječak čini iznimno bitnu komponentu. Apsolutno ovladavanje cjelokupnom političkom sferom bez ikakve mogućnosti pluralizma, slobodnoga mnijenja i natjecanja među političkim subjektima školski je primjer autokratskih nasuprot demokratskim režimima. Poseban i radikalni oblik autokratskih režima su totalitarizmi. Oni pored klasičnoga ovladavanja cjelokupnom političkom sferom nastoje ovladati i svim ostalim društvenim podsustavima. Svoju revolucionarnu teleologiju nastoje ostvariti svim mogućim sredstvima uključujući najradikalnije oblike nasilja i represije. Krajnji je cilj stvoriti slomljena i ukalupljena čovjeka kao dio amorfne mase nesposobne za slobodu, artikulaciju pluralizma i uopće ikakvo političko djelovanje. Totalitarni režimi žele zagospodariti cjelokupnim životom svakoga pojedinca unutar režima: od ishrane, izgleda, habitualnih navika pa sve do svjetonazora, religijskih i

ideoloških određenja. Totalitarizam je, ukratko, institucionalno lobotomiziranje urođene čovjekove slobode.

Jedan od tih totalitarizama, komunizam ili jugokomunizam, u Drugom je svjetskom ratu i poraću ubio, među ostalima, 66 hercegovačkih franjevac. Što je on time zapravo učinio?

Prema mojem skromnom analitičkom uvidu riječ je o beskrupuloznom, ali iz perspektive totalitarne svijesti vrlo racionalnom potezu. Pokušat ću pojasniti. Svaki totalitarni režim u nastanku želi ovladati svakim pedljem teritorija nad kojim želi apsolutno vladati. Bilo kakav subjekt koji mu tu tendenciju onemogućuje ili otežava automatizmom je kontrarevolucionarni takmac kojeg se pod svaku cijenu mora eliminirati. Pošto su hercegovački franjevci bili istinski korijen katoličkoga i hrvatskoga identiteta na ovim prostorima, kojima se puk utjecao i koje je smatrao vlastitim vjerskim, kulturološkim, pa i društvenim identitetskim generatorom, teško je komunistički val

mogao zapljusnuti srca i umove tadašnjih hercegovačkih žitelja. To se moglo postići tek njihovim totalnim ovladavanjem i represivnim ukalupljivanjem. Jedini akter koji je u tom razdoblju bio istinskom preprjekom tom procesu bili su upravo franjevci. Slomiti njih značilo je slomiti duh naroda, obezglaviti ga i ostaviti na milost i nemilost revolucionarnim procesima.

Koliko je danas važno govoriti o žrtvama totalitarnih sustava, za nas naročito jugokomunizma koji je pobio na stotine crkvenih osoba i na stotine tisuća vjernoga puka hrvatskoga? Je li to naša zadaća ili golo ispunjavanje povijesne znatiželje?

Jugokomunisti govore o dokinuću buržoaske klase, a zapravo ju samo zamjenjuju bojeći ju svojom crvenom bojom. Primjenjuju sovjetski boljševički režim na prostor nove Jugoslavije. A u njemu nije bilo nikakve demokracije, to je zapravo najgore zlosilje.

Unutar njemačke intelektualne debate o važnosti kritičke kulture pamćenja iskristalizirale su se dvije suprotne teze: jedna tvrdi da noviji naraštaji trebaju odbaciti teret svojih predaka, zakopati traumatična sjećanja i ne osvrtni se na prošlost koja opterećuje budućnost, dok se s druge strane tvrdilo da traumatična iskustva naših predaka, pogotovo ako su u ime našega identiteta činili zločine, mora ostati trajnom opomenom, kamen oko vrata koji novi naraštaji moraju nositi s izrazom dubokoga kajanja da se slične stvari u budućnosti nikada ne ponove. E sada, teret suočavanja s prošlošću novim naraštajima svakako stvara opterećujući element u izgradnji suvremenih društava, ali, ponavljam, bez moralne higijene nema ni zdravih zajednica. Dok god postoji makar i jedno stratište ili žrtva koja nema svoj spokoj, a prouzrokuje bol drugomu, nemamo pravo šutjeti. S komunističkom erom problem je u tome što je zaledila kulturu pamćenja za minimalno 45 godina, a neke elemente do danas drži u ideološkoj sjenci i u strogoj omerti. Taj je režim prouzročio da mnoge obitelji i djeca onih koji su se našli na »pogrješnoj strani« na kraju rata nisu smjele propitivati o zločinima ili iskazivati vlastitu bol. Režim je njihove traume gurnuo u ono što je Ivan Lovrenović briljantno nazvao katakombama uspomena. Tek je početkom devedesetih glas iz tih katakombi počeo dopirati do površine, za neke prekasno, a za neke prerano jer su se suočili s gotovo jednako monolitnim bedemom šutnje i poricanja.

Na prostorima država nastalih raspadom Socijalističke Jugoslavije komunizam se pokušava prikazati demokratskim, a ne totalitarnim sustavom. Kako tumačite tu pojavu?

Treba imati na umu da su mnogi dužnosnici toga vremena, iako vremešni, postali dio demokratskih sustava, svatko u vlastitoj domeni. Također, reminiscencije na komunistički režim svakako su preslika i potvrda teze o

»crvenoj buržoaziji« koja je revolucionarni trenutak iskoristila da bi jednu klasu zamijenila drugom, naravno, u ime komunističkih ideala. Ne treba biti posebno upućen da bi se uočila vrlo jednostavna činjenica da je početno razdoblje uspostave jugoslavenskoga režima apliciranje sovjetskoga boljševičkoga modela na tadašnji prostor bivše Jugoslavije. Prepisan je najokrutniji totalitarni režim koji je određivao duljinu suknji kod djevojaka ili dužinu frizure kod dječaka, u kojem je Mickey Mouse bio proskribiran kao imperijalistički koncept Zapada, u kojem je hercegovački seljak zbog suprotstavljanja kolektivizaciji i oduzimanju imovine mogao bez ikakva procesa završiti u tamnici. To što mnogi komparatisti i povjesničari naknadna razdoblja jugoslavenske državnosti smatraju mnogo otvorenijim ili »mekšim« u odnosu na ostale komunističke režime, slaba je utjeha svima onima koji su prolazili politički montirane procese, koji su zbog vica završavali u tamnici, koji su zbog pismenih radova gubili pravo na školovanje, koji zbog ustaške ili domobranske prošlosti očeva nisu mogli pronaći posao ili, pak, onima koji su zbog otvorena disidentstva završavali u jarcima diljem Europe, raznesenih tijela ili razbijenih lubanja. Koliko se god odmakao od boljševičkoga izvora, jugoslavenski je režim tijekom svoga postojanja bio jednopartijska diktatura s primjesama totalitarnih elementa koji su takav režim i održavale na životu.

Prije tridesetak godina jednostavnim igrom riječi komunizam je preoblikovan u antifašizam, a pojam Hitlerova nacionalsocijalizma jednostavno je ispario iz javnoga prostora. Što bi se dogodilo kad bi nekomu palo na um fašizam preoblikovati u antikomunizam?

Upravo je to padalo na um nekim povjesničarima. Poznati se *Historikerstreit* vodio upravo oko takve debate i revizionističkih konceptualizacija. Bez obzira na to, treba biti pošten i reći da je

u strogo mehaničkom smislu sovjetski režim zaista bio antifašistički. Problem s takvom interpretacijom je u redukciji povijesti na njezin geostrateški i utilitarni dio. Mnogi okrutni režimi, pa i ratni sukobi, legitimirani su u ime viših ideala koji poništavaju moralnu dezorijentiranost ili zločinačke metode. Tu dolazimo do problema komunističkoga antifašizma, on svu svoju okrutnu narav i masovne zločine gura pod tepih apriorne legitimizacije antifašizma, a to što se služio potpuno istim metodom, to što je bio podjednako krvav i monstrozno postaje nebitno. Sjetimo se samo nemilih događaja oko sv. mise za žrtve Križnoga puta u svibnju 2020. u Sarajevu kada se upravo pod egidom antifašizma poništavala svaka humanizacija nesretnih ljudi koji su skončali na Križnome putu. Čak se tražila i autosuspenzija dušobrižništva nad njima i potpuni religijski zaborav. Njih se trebalo pretvoriti u aveti, ljude nedostojne onostranoga, čije duše trebaju ostati vječno proklete činjenicom da su pripadale poraženoj vojsci. Ne samo to, njihovo prokletstvo treba prijeći i na njihove nasljednike, koji ih se ne smiju sjećati osim kao fašista i kvislinga nedostojnih kršćanskoga milosrđa ili pak kolektivnoga pamćenja. Antifašizam je na ovim prostorima postao ideološka toljaga i etiketa za trajnu dehumanizaciju. Čisto dvojim da je to bio izvorni naum njegovih tvoraca i iskrenih antifašista u Zapadnoj Europi.

Projekt Memorijalni centar Groblje mira, utemeljen na kulturi sjećanja, često se u određenim medijima pokušava kompromitirati, kao i projekt Muzeja HVO-a koji bi se trebao graditi unutar vojarne Heliudrom gdje je smješten i kampus Sveučilišta. Do kada će hrvatskom narodu u BiH drugi pokušavati osporiti pravo na vlastitu samobitnost i institucije?

Narod koji ne uspostavi vlastite kolektivne mnemotehnike ostaje dezorijentiran, sveden na pretpolitičku zajednicu, koja je vrijedna tek etnoloških

proučavanja njihovih običaja i kulturološke baštine. Takvi se narodi svode na »folklorne« društva, lak plijen asimilaciji većih naroda ili kulturološke privjeske lažnih multikulturalizama dominantnih nacija. Narod čije je kolektivno sjećanje ipak preživjelo i opstalo u tamnim katakombama uspomena ne smije dopustiti daljnje potiskivanje svojih sjećanja u neke nove pripremljene katakombe. Hrvati se nisu oporavili od strahota Drugoga svjetskoga rata, nisu se stigli pokajati za žrtve drugih koje su počinjene u ime hrvatskoga naroda, a kamoli preboljeti vlastite. Na sve to dolazi trauma Domovinskoga rata koja ostaje trajna rana na tijelu bosanskohercegovačko-

Osim što je »obnavljao i izgrađivao« duše, fra Dane je djelovao i na polju obnove i podizanja novih crkvenih građevina. Nije to išlo lako. Jugokomunistička vlast pravila je poteškoće gdje je god mogla.

ga društva. Kolikogod to bilo teško prihvatiti, dopustiti svakoj od triju ratnih zajednica, danas samosvjesne i ravnopravne nacije, oplakivanje vlastitih žrtva, pokajanje za bol nanesenu drugima, ali i ponos koji se upisuju u DNK svake zajednice, jedini je put kulture sjećanja koja će dugotrajno biti održiva u BiH. Nevjerojatna je činjenica da je upravo kći ratnoga zločinca Radovana Karadžića savršeno sažela tu matricu prilikom uklanjanja spomen ploče s imenom njezina oca sa studentskoga doma u Palama. Tim je povodom istaknula da ako tamo ne može stajati iz ponosa, onda ne treba nikako! Ta gotovo Kantovska maksima jedini je put, stoga pitanje ponosa mora ostati u domeni svakoga naroda, ali bez ikakvih pretenzija da se time dodatno viktimizira ili omalovažava bilo tko drugi. Groblje mira i Muzej HVO-a moraju stajati i isijavati kolektivni ponos. Drugim riječima, moraju postati i ostati

trajne figure i toposi kulture sjećanja hrvatskoga naroda.

Tijekom rata u BiH ubijeno je 8.380 Hrvata, a sa svojih ognjišta protjerano ili izbjeglo 312.000 Hrvata. S područja pod nadzorom Bošnjaka u BiH protjerano je ili izbjeglo 170.000 Hrvata dok su s prostora današnje Republike Srpske protjerane ili izbjegle 142.000 Hrvata. Unatoč ovakvim brojkama u dijelu javnosti, pogotovo one sarajevske, pokušavaju se zataškati ovi zločini te nametnuti matrica o hrvatskoj strani kao strani udruženog zločinačkog pothvata, pa čak i fašističkoj. Kako stići do suživota i dogovora o samoodrživoj BiH u ovim i ovakvim okolnostima?

Prilikom imenovanja vlade Kantona Sarajevo jedan od imenovanih ravnatelja bio je osuđeni ratni zločinac za kojega je poznati sarajevski redatelj, u svojstvu korifeja građanske scene, istaknuo da on nije »ratni zločinac, već ratni ubica«. Zanimljivo da je taj isti redatelj prilikom spomenute sv. mise u Sarajevu izjavio da je ponosan na svoje sugrađane i prosvjede tijekom održavanja mise jer time dokazuju da je »antifašizam ugrađen u DNK Sarajlija«. Postavlja se pitanje kako taj isti DNK ne poduzima ništa da bi se promijenile ulice u Sarajevu koje nose imena istaknutih ustaških i fašističkih dužnosnika i kolaboracionista. Ne smeta mu što čak i djeca pohađaju školu nazvanu po Mustafi Busuladžiću. Njegov kolega po »građanskom boju« Reuf Bajrović iznosi skandaloznu tezu da žrtve nisu jednake i da imaju nacionalnost: »Nisu isto Ahmići i Trusić. Možete se lagati da jesu, ali nisu. Ahmići su dio UZP-a, Trusić je zločin koji nije dio državne politike«. Uzeo sam za primjer dva uglednika sarajevske »građanističke scene«, a ne opskurne tipove koji svojim trovanjem u komentarima čitanih portala stvaraju samo dodatne razdaljine između naših identiteta. Umjesto da ih kultura sjećanja i oni koji zaista

u nju vjeruju prekore ili odbace kao relevantne sugovornike, oni su rado viđeni gosti mnogih medijskih kuća. Svatko onaj tko se zalaže za dijalog i pomirenje ili ne zna mnogo o ovoj temi i procesima od kojih se sastoji ili je zlonamjerman. O čemu je riječ? Mi u ovom trenutku nismo došli na razinu da uopće možemo otvoreno razgovarati o bolnim ranama, o kulturi sjećanja i uvažavati jedni druge. Nama trebaju tri duboka i mukotrpna interna monologa, svaki se narod mora duboko zagledati u vlastiti obraz i raščistiti sam sa sobom. Tek tada dijalog dolazi u obzir. Dok se god Hrvatima niječe pravo komemoriranja svojih žrtava, umanjuje njihova važnost te prenaplaćavaju zločini hrvatske strane kroz difamaciju zlonamjernim etiketama UZP-a i počesto fašizma, to je dovoljan dokaz da nema ni mrve želje za suživotom i razumijevanjem pozicije drugoga.

Zbog nezadovoljstva pojedinih političkih predstavnika političkim rješenjima česta ključna tema u BiH je politička kriza. Vidite li uopće mogućnost izlaska iz takvih kriza i transformaciju BiH u samoodrživu državu po mjeri konstitutivnih naroda i svih ostalih?

Često ističem da je problem BiH dvorazinski. S jedne strane postoji stvaran institucionalni problem u vidu izbornoga zakonodavstva koje je narušilo temeljne postavke zajedničke države dovodeći u marginaliziran položaj najmalobrojniji narod želeći ga eliminirati kao politički subjekt te svesti na onu zloguku razinu folklor-noga društva. Supstrat toga problema je politička volja većinske nacije koja se mora odreći megalomanskih ideja o stvaranju unitarne nacionalne države i prihvatiti ravnopravnost Hrvata u Federaciji. Postoje modeli za elegantno rješenje svih problema uključujući presude Ustavnoga suda kao i Europskoga suda za ljudska prava. Podvala da se na

štetu konstitutivnosti Hrvata narušavaju »individualna građanska prava« ili pak prava nacionalnih manjina vrlo je maliciozna jer dokle god postoji makar ijedan pojedinac kojeg politički sustav priječi u svojim pravima, nema sreće ni za koga, uključujući Hrvate. Lakmus papir takva političkoga licemjerja oni su prostori na kojima vladaju tzv. probosanske snage. Postavlja se pitanje kako u tim skupštinama, vladama i poduzećima nema istinskih predstavnika Židova, Roma i drugih manjina, tamo nema »UZP-ovskih Hrvata« koji bi sva prava prigrabili sebi. Međutim, čak i da postoji politička volja i da se donese kompromisni izborni zakon koji će uvažiti sve relevantne političke pozicije, ostaje ono trajno i strukturno pitanje što s kolektivnim pamćenjima, što s DNK strukturama naših identiteta koje se međusobno isključuju. Nema toga izbornoga zakona koji ovaj problem može riješiti. Bit će potrebno mnogo više vremena, truda, dobre volje i empatije da bismo se pomaknuli s mrtve točke.

Na koncu, i ove ćete godine aktivno sudjelovati na Znanstvenom simpoziju »Stopama pobijenih«. Možete li za naše čitatelje ekskluzivno otkriti što će biti Vaša tema?

Potaknut već spomenutim svibanjskim prosvjedima ispred sarajevske prvostolnice pokušao sam konceptualno usporediti dvije varijante antifašizma: zapadnoeuropsku i komunističku unutar sovjetskoga lagerskog i bivše Jugoslavije. One su zapravo dijametralno suprotne, prva je heterogena i pluralna te s »rokom trajanja«. Ona odumire kako nestaje fašistička prijetnja te se ugrađuje u postojeće demokratske institucije i kolektivno pamćenje bez potrebe da stalno proziva, prijeti, divinizira prošlo vrijeme i neprestano traži potencijalne fašiste koji će kad tad opet započeti svoje djelovanje. Potonje radi upravo antifašizam istočne varijacije, pogotovo na ovim prostorima. Stalno je budan, sveprisutan, apriorno

ČERK U MOSTARU, MJESTO GDJE SU JUGOKOMUNISTI UBILI I BACILI U NERETVU SEDAM HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

moralno ispravan i u neprestanoj potrazi za skrivenim fašistima. Njemu treba »mimetički fašizam« kako kroz učitavanje svima onima koji se ne slažu sa sadašnjim stanjem ili budućom vizijom kakvu nose »samoproglašeni antifašisti« ili kroz stalnu reminiscenciju svima onima čiji su predci bili na »pogrješnoj« strani povijesti. U svibanjskim prosvjedima on je zadio grotesknu formu, reduciran je na etničku dimenziju koja briše sve ono iz povijesti što je nepoćudno ili što se ne uklapa u dominantni narativ većinske nacije te pripisuje sebi sve ono što se smatra pozitivnim i povijesno

opravdanim, makar uopće ne bilo utemeljeno u povijesnim činjenicama. Takav »antifašizam dopola«, kakvim ga je nazvao Miljenko Jergović, služi jedino nacionalističkoj borbi većinsko-ga naroda za ideološku hegemoniju, ponižavanje i etiketiranje Hrvata kao fašističkih sljedbenika te njihovu daljnju desubjektivizaciju. Paradoksalno je da je upravo Karl Marx bio u pravu kada je istaknuo da se povijest ponavlja »jednom kao tragedija, a drugi put kao farsa!« Bosanskohercegovački antifašisti savršeno dokazuju njegovu tezu. O svemu tome govorit ću na spomenutom znanstvenom simpoziju. ✍

Naša izdanja

- ♦ Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- ♦ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- ♦ Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- ♦ Spomendar *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM): HR; IT; EN; ES
- ♦ dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- ♦ fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučeništva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- ♦ Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i poraća – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- ♦ Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- ♦ fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- ♦ fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- ♦ *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobriježkih franjevaca*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- ♦ fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- ♦ fr. Jerko Karačić, O.F.M., *Recollections of martyrdom in a time of terror*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2022. (10 KM)
- ♦ Uvezani brojevi *Stopama pobijenih* 2020. – 2022. (20 KM)

Preporučujemo

- ♦ fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- ♦ don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatie, Zagreb, 2007.
- ♦ fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- ♦ Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- ♦ Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- ♦ Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- ♦ Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Essegg, Osijek, 2009.
- ♦ Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- ♦ Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- ♦ Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- ♦ Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- ♦ fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- ♦ dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, AGM, Zagreb, 2021.
- ♦ fra Milan Lončar, fra Slobodan Lončar, *Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti*, Franjevački muzej »U kući Oca mojega«, Posušje, 2022.

Darovatelji

Autokuća Matijević, Široki Brijeg	400,00 DM	Miljenko i Janja Galić »Tosić«, Privalj	50,00 DM	Soldo metali, Široki Brijeg	200,00 DM
Vesna Bakula, Posušje	200,00 DM	fra Jozo Grubišić, Međugorje	293,00 DM	T&D Company, Vašarovići	200,00 DM
fra Stanko Banožić, Široki Brijeg	927,00 DM	As Kramar, Ljubuški	300,00 DM	Vlada ŽZH, Široki Brijeg	5.000,00 DM
Čistoća, Široki Brijeg	500,00 DM	Markeli, Široki Brijeg	50,00 DM	Slavka Vukoja, Mokro	100,00 DM
Džida, Čitluk	100,00 DM	MCI, Široki Brijeg	1.000,00 DM	Župa bl. Ivana Merza, Zagreb	197,00 DM
Elektro centar, Čitluk	150,00 DM	Miles, Čitluk	100,00 DM	Paolo Olivieri, Fucecchio, IT	1.805,00 DM
Etiko, Čitluk	100,00 DM	Miviko, Posušje	500,00 DM	fra Gojko Zovko, HKM Bern	1.890,00 DM
Eurovip, Čitluk	200,00 DM	Parts, Široki Brijeg	100,00 DM		
EZ Engineering, Široki Brijeg	300,00 DM	Luka Petrović, Mostar	200,00 DM		

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

- poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)
- UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški; IB: 4227318660009; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim priložima podupiru pripremu postupka mučeništva naše ubijene braće.

Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavlju portala *pobijeni.info* donosimo vaša imena ili

naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagoslovi dobri svemogućći Bog!